

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה
לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו

מיטודה של עמותת
"משולי ערימת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 337

הוצגה ע"י בנם הנצי"ג
ה"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לזכרו

לע"נ הר"ר צבי בה"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד"ל

מסכת סנהדרין דף מ – דף מו

בס"ד, ט ניסן התש"ע.

פרק היו בודקין

דף מ ע"א

(א) **מתני'**, היו בודקין. כתב הר"ן בשם הר"ז הלוי, דהני שבע חקירות עבדי משום הא דרבי שמעון בן אלעזר כדי לאיים עליו כדאיתא לקמן בעמוד ב', ואם כן היינו דוקא קודם שיתחיל לדבר, אבל אם מתוך עדותו מתפרש באיזה חודש או שנה היה, אף שאינו יודע שם החודש, אין עדותו נפסלת. והר"ן דחה דבריו, דהא אמרינן התם דרמינן עליהו אף דלא צריך, וטעמא, דכיון דילפינן דבעינן ז' חקירות מקראי הוי לעיכובא. והערוך לנר ביאר, דאדרבא מהא דלקמן משמע כבעל המאור, דהא רבי יוסי אמר לחכמים, הרי מי שבא ואמר אמש הרגו, ליכא סברא לבדקו באיזו שבוע קודם שיעידו, וכיון דאמש הרגו שכח ברוב עדיות, יעידו העדים תיכף עדותן, ומדוע בעינן להנך ג' חקירות כלל. והשיבו לו רבנן דמצרכינן כן משום הא דרבי שמעון בן אלעזר, ואם כן שפיר מוכח מהאי סוגיא, דבגוונא שכבר העידו העדים מעצמם, דלא שייך טעמא ד"איום" לא מצרכינן לרבנן הנך ג' חקירות. [אמנם אי ידוייק בדברי הר"ן, הרי כתב דמצד הסברא צדק הבעל המאור, ומה דפליג עליה היינו משום דהווי מדאורייתא וילפינן להו מקרא] ועיין באות הבאה ולקמן עמוד ב' אות כא וכב.

(ב) **מתני'**, שם. עיין באות הקודמת, כתב הר"ן, דאף דינא דדרישות וחקירות הילכתא למשיחא הוא, מכל מקום נפקא מינה לדיני ממונות היכא דהוי הדין מרומה, דבעינן דרישה וחקירה. דאם אמר בכמה ימים בחדש או באיזה יום מימי השבת לדעת הבעל המאור לא בעינן לחקור באיזה שנה ובאיזה שבוע. אמנם רבינו דוד פליג, וסבר דאפילו אמרו העדים בכמה בחדש, צריכין לשאול להם באיזה יום מן השבת היה, שהרי הכשירו בא' אומר בשנים בחדש וא' אומר בשלשה, מפני שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו, ולפיכך שואלין אותם באיזה יום מן השבת, שאם הם מכוונים בו, ודאי אמרינן שטעו בעיבורו של חדש, אבל אם אינן מכוונין היום עדותן בטלה, שלא טעו בעיבורו של חדש. ועיין באות הבאה.

(ג) **רש"י ד"ה באיזה יום, בתוה"ד**, אף על פי שאמרו וכו' ושמא יש עדים להזימן ואין מעלין על ליבן. ולהלן ברש"י ד"ה חקירות כתב, דבעינן שתהא יכול להזימה באותה חקירה. וכן רש"י לקמן (מא:): **בד"ה שאי אתה יכול להזימן** כתב, דבעינן הזמה בכוחו שבע חקירות. [והוא כדעת הר"ן (המובא לעיל אות א), דאף שאנו יכולים להזימם מתוך עדותם, בעינן לכוּלהו ז' חקירות כדי שבכל אחת מהן יהיה דין הזמה. ועל כן הקשה רש"י בדווקא על איזה יום, מפני שכבר ידעינן לה מתוך החקירה על איזה חודש. אבל בחקירה אחרת, אפילו אי ידעינן מתוך עדותן, אם לא יצא הדבר מתוך חקירתן, לא מהניא]. וכבר כתבנו באות הקודמת דעת הבעל המאור אמנם אף לדעתו, אם אמר היום בשבת, ואינו זוכר בכמה בחודש, עדותו פסולה, שהרי ארבע שבתות יש בחודש אחד. ועיין באות הבאה.

(ד) **בא"ד, שם. ובתוס' פסחים (יב.) ד"ה באיזה יום** הקשו, דאף אם לא כוונו

היום הא אין יכולים לחזור ולהגיד (ולא תבטל העדות). ותירץ, דכיון דילפינן החקירות מקראי, בעינן שלא יכחישו עצמם. [נחזינן מדבריו, דאף דלא נצרכו החקירות להביאן לידי הזמה, לא נפקי מכלל בדיקות דאם יכחישו את עצמם תפסל העדות. אבל אם יאמרו איני יודע, עדותן כשרה כדין שאר בדיקות]. ועוד תירצו, דבגוונא דאחד אומר בב' בחודש ואחד אומר בג', לא תלינן דטעו בעיבורא דירחא אי לא מכווני ליום א', כדכתבו התוס' שם (יא:): **ד"ה זה ידע, ותוס' הכא (מא:)** **ד"ה שזה יודע, והר"ן בשם ה"ר דוד.** וכתב הערוך לנר, דרש"י לא אמר דנפקא מינה בהכי, דאם כן כשכווני עדותן ליום א' בחודש, לא יחקרו באיזה יום, והרי בעינן ז' חקירות לכל העדים.

(ה) **בא"ד, אע"פ** שאמרו בכך וכך בחודש. והיך רמא כתב עוד, שאינו יכול להזימה שמא טועה בעיבור החודש ומוסיף או פוחת יום. וכן כתב המהרש"ל. והקשה המהרש"א, דלדבריו שאין באין לידי הזמה בכמה לחודש אלא אי ידעינן באיזה יום, אמאי חשיב לה ממנין ז' החקירות. ועל כרחך שיכולים להזימם שהיו עמהם כל זמן טעותם, או אחר רובו של חודש, שאין טועין. וכתב, דאפשר דמהאי טעמא דקדק רש"י בד"ה בכמה בחודש, וכתב, בכ' או בכ"ה בחודש. אמנם כתב, דאין לומר דטעו בעיבורא דירחא, אלא כשאחד אומר בב' ואחד אומר בג', דהואיל והעידו על גוף המעשה, תלינן דטעו בעיבורא דירחא. אבל אם שניהם אומרים שהיה בב', אין תולין בטעות דאין מי שמעיד שנעשה בג'. והוכיח כן מתוס' פסחים (שהובא באות הקודמת) דכתבו דלכל שילינהו באיזה יום, דנפקא מינה איכא כשאמר עד אחד בב', ואחד בג', דאי לאו דמכווני באיזה יום ואמרינן דטעו בעיבורא דירחא, הויא עדות מוכחשת. ומדתלה הנפקותא כשהעיד אחד בב' ואחד בג', משמע דאם העידו שניהם שהיה בב', לא אמרינן דטעו בעיבורא דירחא, אף אי לא מכווני ליום א'.

(ו) **מתני', ורבי יוסי אומר וכו'.** כתב התוס' יו"ט (פ"ה מ"א), דלרבי יוסי, לא סגי בהני תלת אלא כשמתוך עדותן ניכר בכמה בחודש הוא ובאיזה חודש, שנה ושבוע. דאי לאו הכי, היאך אתה יכול להזימן. והיינו דקאמר להו לקמן (עמוד ב') "לדבריכם מי שבא ואמר אמש", ולא דחי שאם ניכר מתוך עדותן מודו ליה רבנן, וחזינן דנחלקו כשניכר היום מתוך עדותן. וכן כתב בתורת חיים, דפליגי רק בדלא צריך לחקירות, אבל היכי דלא ידעינן, רמינן עליהו ז' חקירות, ונקט רבי יוסי ג' החקירות דשכיחי ברוב עדויות.

(ז) **מתני', מכירים אתם אותו התריתם בו וכו'.** פירש רש"י בד"ה מכירים אתם, וזו אינה מן החקירות של הזמה אלא ככל שאר בדיקות. אמנם הרמב"ם (פ"א מעדות ה"ד) כתב, דיתר על ז' חקירות השוות בכל העדויות, יש עוד חקירות פרטיות כגון בעובד עבודה זרה, במה עבד. וכן הביא הר"ן דעת הר"ז הלוי, ד"מכירים אותו" "ההתריתם בו" הם מעיקר העדות, ואם אמר "איני יודע" בטלה העדות. אבל "מה עבד", הוי בדיקות ואם אמר שיודע שעבד עבודה זרה אפילו שאינו יודע איזו, עדותן קיימת. וה"ר דוד הקשה על דבריו, אי מכירים אתם אותו עדותן בטלה, נפישו חקירות יותר מזו דתנן. והר"ן כתב

כתב, דאף שאתה יכול להזימה על ידי היום וכו', מיהא בצרה לה תורת הזמה מחקירת השעות. ועלה פריך בגמרא מנא הני מילי דבעינן תורת הזמה על ידי כל ז' חקירות, ואם אמר איני יודע בטלה העדות, אף דיכול להזימה משאר חקירות, ומדברי שמעון בן אלעזר ליכא למיפסל כשאמר איני יודע. וכן יש לדייק הכא ברש"י בד"ה חקירות דכתב "אי אתה יכול להזימה באותה חקירה וכיון דאי אפשר לקיים בה מצות הזמה וכו'".

דף מ"ב

טו גמ', ואימא חדא חדא דאם כן ליכתבינהו רחמנא בחדא. הקשה הערוך לנר, אמאי איצטריך לטעמא "דאם כן וכו'" ולא סגי להקשות ד"נימא חדא חדא", דהא ליכא למילף מהדדי, דכל אחד אית ליה פירכא בגמ'. ותירץ, על פי מה שכתבו התוס' לעיל (ב:): ד"ה דברי הכל, דלרבי אבהו ורבי יוחנן דמקשינן דיני נפשות להדדי מ"משפט אחד". דוקא מסברא ד"לכתבינהו רחמנא בחדא" איצטריך לדרשא ד"היטב", ונמצא שזו עיקר הקושיא. אבל הקשה, דלפי זה אחר דמשני בגמ' דכמאן דכתיבי בחדא, שפיר ילפינן מ"משפט אחד" ואין משיבין על ההיקש ואיך הקשתה הגמ' "והא לא דמי להדדי". וביאר, דקושיית הגמ', כיון דבלא הקיפא אית לן פירכא וליכא למילף מהדדי, לא כמאן דכתיב בגופא דמי, ואם כן גם "משפט אחד" אין למדין, דאם כן נכתבינהו רחמנא בחדא וכקושיא קמא.

טז גמ', שכן בסיף. עיין מה שפירשו רש"י ותוס' בד"ה שכן בסיף. וכן פירש הר"ן, דפעמים שהם בסיף. וכתב, דהוה מצי למיפריך שהן בחנק אם רצו לחייבו חנק, אלא דאמר טעם השווה לעיר הנדחת.

יז תוס' ד"ה שכן בסיף, בתוה"ד, דעל כל חייבי מיתות וכו'. כתב הרש"ש, דתוס' השמיטו להמשך דברי דמיייתי נמי להמשך הקרא "עין בעין", ואם כן כוונתו דכי היכי דעין בעין משמע דהעידו עליו שסימא את עין חברו, כך נפש בנפש היינו שמעידים שהרג את הנפש, ולא כמו שהבינהו התוס'.

יח גמ', מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא. תמה המהרש"ל, הא קרא לא נכתב להדיא גבי נשרפין, אלא יליף באם אינו ענין, ומאי שייך לומר טרח וכתב לה קרא. ותירץ בערוך לנר, דהואיל וייתור הוא לימוד פשוט טפי מקל וחומר, שייך לומר טרח וכתב לה קרא.

יט גמ', ואידך כיון דאמר וכו'. פירש היר"מ, דאידך היינו לרב יהודה דמפני קרא לאתויי נשרפין אליבא דרבי שמעון. ועוד כתב דיש מפרשים, דהיינו לתנא דידן דלא מצריך באיזה יובל, מהאי טעמא.

כ גמ', ואידך כיון דאמר באי זה שבוע לא בעי באיזה יובל. פירש רש"י בד"ה לא בעי, לפי שאין ממתנין עדותן מיובל לחברו. וביאר הערוך לנר, דהיינו שבודאי לא ממתנין העדים מלהעיד יובל שלם, וכיון דאמרי איזו שנה באיזה שבוע, איובל דקיימי ביה כווננו, דאם איובל שעבר כבר עברו נ' שנה, ואין העדים ממתנין כל כך. אבל אם יהיה המעשה בסוף יובל א', ודאי שאינה חזקה שלא ימתנו העדים להעיד ביובל הנכנס, והוא מה שאמרה הגמ' "כיון דאמר באיזה שבוע לא בעי באיזה יובל". והיר"מ ביאר, דהיינו כיוון דדייקי אנפשייהו ומסדהי נמי באיזה יובל.

כא גמ', אמר להם רבי יוסי לחכמים. ביאר הר"ן, דרבי יוסי לא יליף מקראי לרבות ז' חקירות, אלא ג' בלבד. והוא משום דלא יליף לקראי דאמת ונכון, ופשו להו ז', מוקי ג' לג' חקירות וג' לגזירה שוה, וחד מוקי לרבי שמעון לאתויי נשרפין, ולרבנן משום מילתא דאתא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. ונהיינו לשיטתו (הובאה לעיל עמוד א' אות א' ועיין שם), דרבנן דילפי מקראי מצרכי ז' חקירות, אפילו כשהזמה מתקיימת אף בלי החקירות, ועל כן אי דריש רבי יוסי לקראי, הוי מצריך נמי לכולהו ז' חקירות.

כב גמ', לדבריכם מי שבא ואמר אמש. פירש היר"מ, דאמר להם רבי יוסי

דאינה קושיא, דז' חקירות שנמנו הם מלבד גופה של עדות, אבל בגופה של עדות פשיטא דאי אמר איני יודע עדותן בטלה. אבל ה"ר דוד סבר, דבז' חקירות המנויות, אם לא שאלו אין עדותן עדות. אבל מכירים אתם אותו עדותן עדות אף שלא שאלו, דמסתמא כשהעידו שחייב מיתה מפני שהרג את הנפש, יש בדבריהם שישראל הרג אלא שיש לדיינים לבדוקם ולא לסמוך עליהן מן הסתם. וממילא, אחר שהעידו שחייב מיתה אי אפשר במציאות שיאמרו שאינם יודעים, ועל כן מאי דמסיימי במתניתין "אם אמר איני יודע" לא קאי אמכירים אותו, דהא לא אפשר הוא. אבל ודאי שאם יאמרו איני יודע, גם בשאר חקירות עדותן בטלה.

כח רש"י ד"ה מכירים, את ההרוג שמא נכרי וכו' אלא ככל שאר בדיקות. וביאר החמרא וחיי בשיטת רש"י, דאף דבבדיקות אם אמר איני יודע עדותן קיימת, היינו דוקא בשאינם נוגעים לגוף העדות אבל בגוף העדות אפילו בבדיקות עדותן בטלה. ונעדיין לכאורה צריך באור בדברי רש"י, דהא הידיעה אם היה ההרוג נכרי שייכא לגופה של עדות ולא רק כדי לבדוקם אם יכחישו זה את זה.

ט תוס' ד"ה שבחמש, בסוה"ד, מסורה לזריון. פירש רש"י פסחים (יב:): ד"ה עדות, שאינו בא להעיד אלא אם כן בקי בשעות. לפי שיודע שסופו להידרש בדרישה וחקירה. והקשה המהרש"ל (שם), דלפי זה אפילו בו' וז' תבטל עדותן. וכתב, דאפשר דנקט ה' וז' משום רישא דנקט ג' וד'. והביא, דתמצו לפני המהר"ם, דה' וז' פסיקא דבטלה, משום דאפילו אחד מעיד על סוף ה' ואחד מעיד על תחילת ז' בטלה, מה שאין כן בו' וז' והודה לזה.

י רש"י ד"ה אמר אחד מן העדים, בתוה"ד, דעד אחד לא יענה וכו' משום דמחזי כנוגע. והרמב"ם (פ"ה מעדות ה"ח) שבק לטעם דנוגע בעדות, ולא מייתי אלא לדרשה ד"לא תענה". ועוד כתב, דבדיני ממונות מלמד זכות וחובה. אמנם במנין המצות (ל"ת רצא) כתב, דבאור הטעם ד"ועד אחד לא יענה" הוא משום דמחזי כנוגע בעדותו. ונאמר דין זה בדיני נפשות בלבד. והמאירי (לעיל לד'). כתב, דחשש שנראה כנוגע בעדותו שייך אף בדיני ממונות, ומאחר שאין נשמעין לזכות, אין נשמעין לחובה. ותמה על הרמב"ם שהכשיר בדיני ממונות אף שאמרו בגמ' שנוגע בעדות. ותירץ, דנגיעת עדות שנאמרה בגמ' היינו, משום דחיישי העדים שיפגעו בהם קרובי מי שהעידו עליו, ולכך מלמדים עליו זכות. ועל כן קאמר מחזי כנוגע, שהרי אינו נוגע ממש, דאינו מעיד אלא בא דרך משא ומתן.

יא רש"י ד"ה כל הלילה, איש איש לעצמו. אמנם הרמב"ם (פ"ב מסנהדרין ה"ג) כתב, דנושאת ונותנת בדבר כל הלילה כל אחד ואחד עם עצמו או עם זוג שלו. וכתב הערוך לנר, דנראה שרש"י הוכיח כן מדלא עריב ותני ומדווגין זוגות ונושאת ונותנת כל היום וכל הלילה.

יב מתני', ומזכה אני במקומי. תמה היר"מ (לקמן מב.). אמאי צריך לומר שעומד במקומו שזיכה אתמול, הא אפילו אמר אתמול חובה חזר ומלמד זכות. ותירץ, דנפקא מינה במקום שהיו אתמול י"ב מחייבין וי"א מזכין וכן נמצא למחר, אם יאמר אחד מן המזכים שחזר בו מאתמול, אם כן היו צריכים להמצא י"ב מזכים, ואם נמצאו רק י"א, צריך לבדוק מי הוא מן המזכים שחזר בו ומחייב.

יג מתני', טעו בדברי. כתב הרמב"ם (פ"ב מסנהדרין ה"ג), שלא ידעו מי הם שזיכו או חייבו מטעם אחד, שאינן נחשבים אלא אחד כדאמר לעיל (לד.).

יד גמ', מנא הני מילי. הקשה הערוך לנר, מאי קושיא, הא בעינן לז' חקירות משום דבלאו הכי הויא עדות שאי אתה יכול להזימה, ולכך אי אמר איני יודע, בטלה עדותן, משום דהנך חקירות מביאות לידי הזמה. ועוד, דלקמן (עמוד ב') אמרינן דרמינן עליה כדרבי שמעון בן אלעזר (כדי להסיעין), ונימא דהך ז' דחקירות מהך טעמא הם. ותירץ, דרש"י בפסחים (יב:): ד"ה דהוי ליה

כז) גמ', אטו בראיה תליא מלתא. כתב היד רמה, דאין לומר שהוא לישנא מעליא לביאה, דבכולהו עריות לא אמרינן האי לישנא.

דף מא ע"א

א) רש"י ד"ה המוצאים אותו מקושש, שקישש עצים לא נאמר. וביד רמה פירש, דהילפותא מהא, דאף דכבר אמר "וימצאו איש מקושש" חזר ואמר "וימצאו אותו מקושש", ולא שתק קרא מתיבתא מקושש שנאמרה לעיל מינה, אלא דתליא בהא דהתרו בו ועדיין הוא מקושש.

ב) גמ', שהתרו בו ועדיין הוא מקושש. הקשה הר"ן, מאי שייכא התראה במקושש, הא אמרינן דלא היו יודעים באיזו מיתה ימות. ותירץ, דהתרו בו סתם, דיש מיתה במחלל שבת. (ואף שאינה כדני ההתראה, חזינן דבעינן שיתרו בו).

ג) תוס' ד"ה תניהו ענין למלקות, ובגמ' דרשע רשע. כתב המהר"ם, דהיה ראוי דיבור זה להיכתב למטה, גבי הא דאמרה הגמ', דליכא למילף חייבי מיתות מחייבי מלקות, ועלה מקשו התוס' דאיכא למילף בגזירה שווה דרשע רשע.

ד) תוס' ד"ה ואי כתיב, בסוה"ד, ולעיל משמע דבעינן התראה. הקשה המהר"ץ חיות, נימא דעיר הנדחת בעי התראה להבחין בין שוגג למזיד, דלהכי לא בעינן קרא וידעינן מסברא, כדכתבו תוס' לעיל (מ:): בד"ה מנין. ותירץ, דסברו התוס' דאף עדים זוממים בעו התראה, דמסברא לא קטלינן בלא התראה, אבל מה דילפינן מקראי כגון להודיעם עונש מיתה, ושיתירו עצמם למיתה לא בעינן בהו. אבל מהגמ' דלעיל דאמרה חומרא בעיר הנדחת מעדים זוממים לענין התראה, משמע דעיר הנדחת בעיא התראה עם כל דיניה. ולכך מייתי תוס' ראייה מהתם ולא מהא דתנינן להדיא לקמן (ק"ב): דאיכא התראה בעיר הנדחת, דהתם איכא למימר דהויא רק ההתראה דאתיא מסברא, אבל מדלעיל משמע שיש בה כל דיני התראה.

ה) גמ', טרח וכתב לה קרא. עיין לעיל (מ:): אות יח מה שהבאנו בזה. ו) גמ', אמר קרא יומת המת וכו'. הקשה התורת חיים, אם כן למה לי קרא להתראה, הא בלא התראה לא שייך התיר עצמו למיתה. וכתב, דלפי מה שכתבו תוס' לעיל (מ:): ד"ה מנין, דבעינן לקרא דהתראה ללמדנו דבעינן שימית תוך כדי דבור, אתי שפיר.

ז) גמ', מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו. כתב הקובץ ביאורים (מכות אות ו), דפשטות הסוגיא מוכח דלענין לאוסרה על בעלה, נאמנים. דלענין זה אתה יכול להזימם, ואם ימצאו זוממים, ילקו. ועוד, דאי לא תאסר על ידי עדותך, היאך יוכלו לטעון לאוסרה על בעלה באנו. [עיין מה שכתבנו לקמן בעמוד ב אות יב דברי היד דוד]. והקשה, דהא מבואר בתוס' ד"ה כמאן, דאם אמר אחד מהעדים איני יודע בחקירות, בטלה עדות כולן, משום דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. והא טעמא דנפסל באמר איני יודע בחקירות, הוא מטעם דאינו יכול להזימן, ואם כן הכא נמי כיון שאינה נהרגת משום דלענין זה הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, תבטל העדות לגמרי אף לענין לאוסרה על בעלה. ואין לומר פלגינן דיבורא אלא במקום שאפשר למעשה להתחלק, כגון ברובע ונרבע שכדי להורגו אפשר לומר שרבע אדם אחר, אבל הכא נהרגת ונאסרת על מעשה זנותה, ואם אי אפשר לקיים מקצת מעדותך, תבטל כל העדות.

ח) גמ', באשה חברה דקיימא לן דמיקטלא אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה. כתב היד רמה, דאליבא דרב פפא מקשינן, דאמר לעיל (ח:): דרבי מאיר ורבנן דאיפליגו במוציא שם רע אי נדון בג' או בעשרים ושלושה, תליא בפלוגתא דרבנן ורבי יוסי ברבי יהודה. [ובלאו הכי, לא מצינו דמחייב רבי יוסי ברבי יהודה קטלא באשה חברה].

דאף לדבריכם אם יאמר אמש הרגו אין שואלים באיזה שנה, והואיל ואפשר שבאו להעיד שאמש הרגו, אין צריך לשואלו בתחילה אלא באיזה יום ושעה. ואמרו לו רבנן, דאם כן גם כשהעיד בסתמא ולא אמר אמש הרגו לא נשאל לו היום והשעה, אלא רק אימת הוי, אולי יאמר עכשיו הרגו, אלא דאפילו שאם אמר אמש הרגו, מודינן דלא צריך למבדק אבתריה, כי אמר סתמא רמינן עליה כרבי שמעון בן אלעזר. אבל רבי יוסי סבר, דבסתמא רמינן עלייהו דוקא החקירות השכיחות בכל עדויות, ולא משום דרבי שמעון בן אלעזר. ובקצות החושן (סימן ל ס"ק ב) ביאר דשיטת הבעל המאור נמי כהרמ"ה, מיהו הר"ן פליג עליה. אבל הנודע ביהודה (אבן העזר סימן עב, הג"ה ולפי"ז אתי שפיר) כתב, דאף לדעת הר"ז צריך לחקרו, אלא דלא מפסלי באומר איני יודע. ומשום דחקירות ובדיקות תרווייהו מדאורייתא, אלא דמפסלי בו חקירות באומר איני יודע משום דשייכי בהוה הזמה, ובעינן להווא שלא תהיה עדות שאי אתה יכול להזימה, אבל אם אפשר להזימם, לא מפסלי באומר איני יודע.

כג) גמ', קובל עליו התראה התיר עצמו למיתה. פירש רש"י ד"ה קובל עליו התראה, יודע אני שאני מוזהר. וברש"י ד"ה התיר עצמו למיתה פירש, שהוא על דעת שמתחייב מיתה פלונית. אמנם היד רמה פירש, קובל עליו ההתראה היינו התיר עצמו למיתה. [ולפי דבריו, התיר עצמו למיתה הוא חלק מדיני ההתראה, ועל כן לרבי יוסי ברבי יהודה דבחר לא בעי התראה, לא בעינן נמי שיתיר עצמו למיתה, וכדאמרי התוס' לקמן (מא): ד"ה באשה. אמנם לכאורה לרש"י התיר עצמו למיתה הוא דין נוסף מלבד קבלת ההתראה, ואפילו לרבי יוסי ברבי יהודה, בעינן שיתיר עצמו למיתה].

כד) גמ', מכירים אתם אותו נכרי הרג ישראל הרג. פירש רש"י לעיל (עמוד א') בד"ה מכירים אתם, את ההורג. משום דעל ההורג אינו תלוי רק שיכירו אם הוא ישראל, אלא דבעינן להכיר שהוא מי שהרג. אבל הרמב"ם (פי"ב מסנהדרין ה"א) פירש, דקאי אהורג. וכתבו החמרא וחי והרש"ש, דמשמע ליה הכי, משום דאי קאי אהורג, הוי למימר הכרתם אותו. וכן משמע דהוי על כל עדויות ולא רק ארציחה. ולדברי הרמב"ם צריך לומר בדברי הברייתא, ד"גוי הרג או ישראל הרג", לא אזיל על מכירים אתם אותו, אלא שאלה בפני עצמה היא.

כה) תוס' ד"ה מנין, בחבר קמיבעיא ליה. כתב רבנו פרץ, דלפי זה אי אפשר לפרש הא דאמרה הגמ' "אם אינו ענין לכרת" כפירוש רש"י ד"ה אלא רואה, דקמי שמיא גליא אם שוגג הוא או מזיד, דהא בחבר אף לדין גליא דמזיד הוא. ולדידהו בעינן לפרש דקושית הגמ' דסברא היא, דאין צריך להצריכו התראה על מיתה בידי שמים. והרש"ש ביאר, דקושיית הגמ', אמאי נצרך הכתוב לפרש באיזה אופן יענש בידי שמים. ותמה על התוס' יו"ט (פ"ה מ"א), דפירש דברי עולא על חבר כדברי התוס', ופירש, דהא דאמרינן אם אינו ענין לכרת, הוא משום דקמי שמיא גליא, והרכיב פירוש רש"י ותוס' יחד.

כו) [תוס' ד"ה מנין, בתוה"ד, דאי בשאינו חבר הא לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. ולכאורה דבריהם צריכים ביאור, הא קראי משמע דההתראה היא שיודיעהו האיסור, ונבחין שאינו שוגג אלא מזיד, אם כן בחבר שהוא ודאי מזיד, היאך ילפינן מהני קראי דבעי התראה. ונראה הביאור על פי דברי האבי עזרי (פי"ב מסנהדרין ה"ב), דאף לדברי חכמים דסברי דחבר צריך התראה, ההתראה היא להבחין בין שוגג למזיד, אלא דלדידהו צריך שיראו העדים שהיה מזיד, ושייך רק על ידי התראה, דבלאו הכי ליכא אלא ידיעה על ידי אומדנא. ולפי זה לא פליגי תרי שניי דתוס', אלא דבשינויא קמא אמרי התוס', דמהאי טעמא בעינן התראה אף בחבר. ובשינויא בתרא אמרי, דמהאי טעמא בעינן המית בתוך כדי דבור].

טז) תוס' ד"ה כמאן, בתוה"ד, כנמצא אחד מהם קרוב או פסול. וכתב הערוך לנר, דאף לדעת תוס' צריך לומר, רבי עקיבא מוסיף על רבי שמעון וסבר נמי שבעינן הזמה בכל הג', דאי לאו הכי מה שאי אפשר להזים אחד מהם לא יחשיבו לקרוב או פסול, דהא דין הזמה יכול להתקיים בשאר העדים.

יז) בא"ד, שם. כתב בקובץ שעורים (כתובות אות קיג), דרש"י ד"ה רבי עקיבא ותוס' פליגי אם באומר איני יודע, שאין בעד פסול הגוף אלא רק פסול בעדות שאי אתה יכול להזימה, שייך לומר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. והרמב"ם (פ"ב מעדות ה"ג) כתב, דאם היו העדים מרובין, ושנים מהן כוונו עדותן והאחד אינו יודע, תתקיים העדות בשנים. ותמה עליו בלחם משנה, מהא דאיתא בסוגיין דהווי דלא כרבי עקיבא, והרי הרמב"ם (בפ"ה מעדות ה"ג) פסק כרבי עקיבא. והמאירי כתב, דיש לבאר דמה שאמר רבא דלא כרבי עקיבא, אינו חולק על עצם דברי רבי עקיבא אלא דאפשר, דאף רבי עקיבא מודה בה, מפני שכל האומר איני יודע בדבר שהזמה תלויה בה עדותו כלא היתה, וממילא אינו נקשר לעדים האחרים לפסול עדותן, מה שאין כן היכא דהווי פסול הגוף.

יח) גמ', אמר רבא והא עדותן קיימת קתני. פירש היר רמה, דחסורי מחסרא והכי קתני "ואפילו בחקירות שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת", ולא נאמר על בדיקות כלל. וכן נראה שפירש הר"ן, מדהקשה, דאף לרבא בעינן לשבושי מתניתין ולהוסיף בה, ולא רק לרב ששת. ותירץ, דלרב ששת צריך להוסיף יותר. אבל התורת חיים פירש, דלרב ששת פשטא דמתניתין כדקאי קאי, ומפרש דבתיבת "אפילו" לבדה נרמו לנו ארישא, שאפילו אמר אחד איני יודע עדותן בטלה. אבל לרבא לא ניחא בהכי משום דמסיים בסיפא "קיימת", ואי אתי לאשמועינן דעדותן בטלה, העיקר חסר מן הספר. ועל כן מוקי לב' אומרים איני יודע כפשטה דהוי אבדיקות, אלא דבתיבת "אפילו" רמו לן דאיכא גוונא ברישא שעדותן קיימת, כדמסיים בסיפא. אבל הר"ן לא פירש כן, מדהקשה על דעת רבא ותירץ שאף שלרבא נמי צריך להוסיף, לרב ששת צריך להוסיף יותר. ועיין אריכות בדברי הצ"ח.

יט) גמ', דהוויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה. כתב הרמב"ם (פ"א מעדות ה"ד), דמכלל החקירות יתר על השבע השוות בכל, שאם העיד שעבד עבודה זרה שואלין להן את מה עבד וכן כל כיוצא בזה. עוד כתב (פ"ב שם ה"א), שבחקירות, אם כיון האחד את עדותו והשני אמר איני יודע, עדותן בטלה. והקשה הכסף משנה, כיון דבין החקירות ובין הבדיקות מדאורייתא הם, וטעמא דחקירות פסלו ליה כשאמר איני יודע, משום עדות שאי אתה יכול להזימה, מדוע אלו שכתב הרמב"ם דהוו מכלל החקירות, עדותן בטלה הא אין העדים נוזמים על ידן. וכתב המשנה למלך, דהא דבעינן לטעמא דעדות דאי אתה יכול להזימה, היינו דוקא לחלק בין חקירות דאיזה יום ואיזה שעה דאינם מגוף העדות, ואם אמר איני יודע עדותן בטילה, לבדיקות דכליו שחורים או לבנים, דהוו נמי מן התורה, ואם אמר איני יודע עדותן קיימת. אבל בחקירות דשייכי בגוף העדות, בלא טעמא דעדות שאתה יכול להזימה, אם אמר איני יודע עדותן בטלה. ובמנחת חינוך (מצוה תסג אות ה') הקשה, דהא ודאי איירי דהעד מעיד שהרגו בכלי הממית, דאי לאו הכי תיפוק ליה דחסר בעיקר העדות, ואינה עדות כלל, אלא דעדיין צריך לחוקרו במה הרגו, מתורת דרישה וחקירה. ועלה הדרא קושיית הכסף משנה, מנא ליה לרמב"ם דבעינן לה.

כ) רש"י ד"ה עד רובו, בתוה"ד, כגון אחד אמר בעשרים ואחד אמר בעשרים ואחד. והיר רמה פירש, דכבר מיום י"ו אי אפשר דלא שמע החודש, ואם מכחישין ביום א' עדותן בטלה. וכן כתב הרמב"ם (פ"ב מעדות ה"ד). והקשה הלחם משנה (שם), מי הכריחו לרש"י לנטות מפשטות לשון רובו. אמנם,

ט) תוס' ד"ה באשה, ולא בעי רבי יוסי שיתיר עצמו למיתה. וכן נראה מרש"י לקמן (עב): ד"ה ההוא, דלרבי יוסי ברבי יהודה, אף דעם הארץ בעי התראה, קבלת התראה אפילו בעם הארץ לא בעי. אבל בספר אהל משה (לרא"מ הורוויץ) כתב, דלהאי שינויא אף אחר שהתרו בעם הארץ לא הוי כחבר, מפני שסבר בדעתו שהמתרה טועה ובית דין לא יהרגוהו. ולפי זה, מה דמוכח מהגמ' לקמן (עב): לענין הריגת רודף, דלרבי יוסי סגי בעם הארץ בהתראה, ונהרג בלי שיתיר עצמו למיתה, משום דדהורג עצמו הורגו ולא מביאו לבית דין.

י) בא"ד, בתוה"ד, אי נמי חבר כאלו התיר עצמו. וביאר המהר"ם, דלהאי שינויא חבר הוא דלא בעי שיתיר עצמו משום דכאילו כבר התיר עצמו, אבל בעלמא בעינן התראה ושיתיר עצמו למיתה. אבל האבי עזרי (פי"ב מסנהדרין ה"ב) כתב, דלהאי טעמא, עם הארץ נמי לא בעי שיתיר עצמו למיתה, כיוון דאחר שהתרו בו הוי כחבר, ואיכא נמי אומדנא שהתיר עצמו למיתה דלרבי יוסי סגי באומדנא שהוא מזיד להחשיבו כמזיד.

יא) גמ', כשזינתה וחזרה וזינתה. כתב המהרש"א, דליכא לאוקמא כשמת בעלה קודם עדותן, משום דעדיין יכולים לומר להפסידה כתובתה באנו. אמנם כתב הערוך לנר, דלגבי הא דדחי גמ' גבי בועל שני דיכולים לומר לאסרה על בעלה שני באנו, הוי מצי למימר שמת השני (דהפסידה כתובתה בזנות ראשונה).

יב) גמ', לאוסרה על בעלה שני. חזינן מהכא דנאסרת אף על בועלה שני. וקשה על מה שכתב המשנה למלך (פ"ב מסוטה ה"ב, ד"ה ומפי השמועה) דיש להסתפק אי דינא דאסורה לבעול הוא משום דאסרה לבעול, או דכל שהוא מזיד אסור בה. והוכיח, דלשיטת הבבלי רק אם אסרה לבעולה, נאסרה לבעול. וביד דוד תירץ בשם בן השער אפרים, דאין כוונת הגמ' שנאסרת לו, אלא העדים יכולים לומר שטעו. וביאר דבריו על פי דברי תוס' לעיל (ט): ד"ה עדי דכתבו, דטעו העדים לחשוב שצריכה התראה, אף שהאמת שחבירה אינה צריכה התראה. ובזה דחה דברי השבות יעקב שאמר דעדים זוממים אינם נאמנים לומר שטעו כדי להיפטר, כפי שאין צריכים התראה.

יג) גמ', אמר רב חסדא אחד אומר בסיף ואחד אומר באריון אין זה נכון וכו'. כתב היר רמה, דפסקינן כרב חסדא דאין מוכחשים אלא בבדיקות הנוגעים לגוף העדות. ופירש טעמא דרבנן (לעיל ט: ד"ה ואיבעית), דבבדיקות דלא צריכי לענין דינא, לא רמו סהדי למידק כולי האי. אמנם הר"ן סבר, דבכל בדיקות עדותן בטלה, דהא מתניתין סתמא קתני, ולא מפליג בין בדיקות דבגופה של עדות לבדיקות אחרות. וכן סבר רבנו יונה, ודייק, דלא פליגי רבנן עליה דבן זכאי, מדמיינת מתניתין ראייה מיניה לבדיקות.

יד) גמ', כגון שעקץ תאנה בשבת. כתב הלחם משנה (פ"א מעדות ה"ד), דלדעת הרמב"ם (שם) דאיכא עוד חקירות פרטיות בגוף המעשה, להני אוקימתי לא מייתי מבן זכאי סייעתא לבדיקות כמשמעות מתניתין, אלא לגבי רישא קאמר, דאיכא עוד חקירות כבן זכאי.

דף מא ע"ב

טו) גמ', אמר ר' ששת וכו' אפילו ב' אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן בטלה כמאן כרבי עקיבא. רש"י לעיל (מ). ד"ה חקירות פירש מתניתין כרב ששת דאפילו הם מאה, אם אמר אחד מהן בחקירות איני יודע, עדותן בטלה. ותמה עליו בחמרא וחוי, דהא מכללי ההוראה דפסקינן כרבא. ועיין שם מה שהביא כמה טעמים להא דפסק רש"י כרב ששת. ונלכאורה יש לומר, דלפי מה שנראה מלשון רש"י בד"ה רבא אמר, הכא, רבא לא פליג אר' ששת אלא בפירוש המשנה. ואם כן אין הכרח דבהא שפירש רש"י במתניתין כר' עקיבא דהלכתא כוותיה דלא פסק כרבא.

ד) גמ', **מכתפי להרדי**. פירש **היד רמה** ששמכום עבדיהם כדי שיברכו מעומד. אבל **הבי"ח** (סימן תכו סעיף ב) פירש, שלא היה עומד כל אחד לעצמו אלא נתחברו כתפיהן וברכו יחד, שהוא דרך כבוד להקביל השכינה, ומהאי טעמא אין מברכין תחת הגג, שאינו דרך כבוד.

ה) גמ', **הני נשים רידן נמי מברכי**. פירש **המאירי**, דנשים ועמי הארץ שאינם יודעים לברך, מברכין מחדש חדשים בלא שם ומלכות. וכן פירש **המהרש"א**. עוד פירש **המהרש"א**, דבלא שם ומלכות יכולות לברך אף בימי נידתן וטומאתן. אמנם **המגן אברהם** (אורח חיים ריש סימן תכו) כתב, דנשים פטורות משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. ועוד הביא בשם **השל"ה**, דאף שמקיימות שאר מצות שהזמן גרמן, מצווה זו אינן מקיימות מפני שגרמו פגם הלבנה. (**ובשו"ת שבות יעקב** (ח"ב סימן יא) הוסיף, דכיון דהן גרמו, ואין מברכין על חידוש הלבנה אלא בשמחה, הרי שאינן יכולות לשמוח) ומאי דמשמע קצת מלישנא דגמ' דמברכות, לאו דווקא נשים (אלא, מי שאינו בקיא לברך), ולישנא בעלמא נקט. ותמה **החכמת שלמה**, מה שייך לפטורן משום מצות עשה שהזמן גרמא, דאינו אלא כשהמצוה יכולה להתקיים תמיד, ואף על פי כן אמרה תורה שתתקיים בזמן מסויים. אבל בברכת הלבנה, אין המניעה מכח הזמן, אלא מחמת גוף הדבר דעדיין לא נתחדשה. ובמחצית השקל הביא, **דהמגן אברהם** (בסימן רצו ס"ק יא) נתן עוד טעם לפטור הנשים מברכת הלבנה, דדוקא מצוה המתקיימת על ידי מעשה רשאות לעשותה ולברך, אבל הכא שאין המצוה אלא הברכה, אינם רשאות לברך. וכן כתב **בשו"ת כתב סופר** (או"ח סימן לד). [ועיין במגן אברהם שם, דהביא דברי **הרא"ש בקדושין** (פרק קמא, סימן מט) דברכה שאין בה "וצוננו" רשאות לברך].

ו) גמ', **לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה**. כתב **השפת אמת** (פרשת בא, שנת תרנ"ח), לפירש הפסוק "החודש הזה לבב", דכשם שאין בין מולד למולד יותר מל' יום, ואינו הרגל אלא בחידוש מתמיד, כך ישראל לא שייך בהם הרגל, מפני שאין להם שייכות עם העולם הזה שאין בו חדש תחת השמש, אלא בני עולם הבא, ומתחדשים תמיד.

ז) גמ', **לא היה יורד משם לעולם**. כתב **המאירי**, דהוא כל זמן שאותו ענין לפנייהם. אבל **התפארת ישראל** (פרק ה' אות כז) כתב, דאין בית דין יותר מעשרים ושלושה. אלא, דלעולם אינו חוזר לישב על הקרקע, ויושב על הספסל בראש ג' השורות.

ח) גמ', **ברזו של עולם**. ביאר **המהרש"א** (חדושי אגדות), דדיני נפשות נקראו רוז של עולם, כי נפשו של אדם הוא עולם קטן.

ט) תוס' ד"ה **העוסקים בתוה"ד**, והא דאמר שתה רביעית וכו'. הקשה **הערוך לנר**, מאי קושיא, דלמא אף אם שתה רביעית על יורה, עדיין צריך לטעמא דהעוסקים ברזו של עולם, להחמיר בדיני נפשות דלא ישתה יין כלל, מדלא קתני מתניתין **ממעטין** ביין ומאכל, אלא קתני דלא ישתה יין, ומשמע דאינו שותה כלל. וכן, מדמקשינן, מאי טעמא דלא ישתה יין, ולא מקשה על **מאכל**, מפני דמעטין במאכל הוא כדי שתהיה דעתם צלולה, אבל ביין מאי טעמא לא ישתה כלל, ובעינן לטעמא דהעוסקים ברזו של עולם והוא בדיני נפשות, אבל בדיני ממונות אפשר דיותר מרביעית באמת אסור. אכן התוס' קושטא קאמרי דבדיני ממונות אפילו רביעית שותה.

י) גמ', **דינן אלו כנגד אלו**. כתב **הר"ן**, דשיטת ה"ר **דוד**, דאם הוסיפו והגיע המנין לשבעים ואחד ואמר אחד מהן איני יודע, מוציאין מן המנין את זה שאמר איני יודע ויכנס אחר תחתיו. אמנם **הרמב"ם** (פ"ח מסנהדרין ה"ב) כתב, דהדבר ספק ולא כתב שמחליפין את זה שאמר איני יודע באחר. (יא) גמ', **קש דינא איפכא מיבעיא ליה**. פירש **הר"ן**, נתקשה הדבר, ולכך פוטרם אותו מספק. וכתב, דבשלמא אליבא דה"ר **דוד** (שהובא באות

ברבנו יונה הביא רש"י בנוסח אחר, דמט"ו ואילך כגון אחד אמר בכ' ואחד אמר בכ"א. ובמרגליות הים הביא לפרש, דשיטת רש"י דבעינן רובא דמינכר. ועיין שם עוד.

כא) בא"ד, דכבר שמע בימים הללו שהיה החודש מעובר. כתב **רבנו יונה**, דיותר נראה שישמע העיבור בתחילת החודש משישמע בסופו. והביא, דיש מפרשים דכבר ראה מלאת הלבנה, והכיר באיזה יום היה.

כב) גמ', **אלא לאו משום דברובה ידע**. הקשה **הר"ן**, אם כן, אמאי אצטריך למיתני דטעו בתרי יומי, אפילו אי טעו בחד יומא, אם הוא אחר רובו של חודש עדותן בטלה, וכל שכן בג' וה'. ותירץ, דאצטריך לפסול בהדיא אחד אומר בג' ואחד אומר בה', דלא נימא דקודם רוב החודש כשרה אפילו בג' וה' דלא ידע בעיבורו של חודש עד שעברו ב' ימים.

כג) רש"י ד"ה **עד כמה מברכין**, אם לא בירך היום. ונראה כוונתו, שאין מעליותא ליומא קמא, אלא משום טעמא דזריזין מקדימין, ואם לא בירך היום יברך למחר. והיד **רמה והרמב"ם** (פ"י מברכות הי"ז). כתבו, אם לא בירך ביומא קמא. וגרסו **בגמ' לקמן** (מב). המברך על החודש **בזמנו**, דהיינו דלכתחילה זמנו ביום החידוש. אבל **הר"ח** לא גרס התם בזמנו. וכתב **בשו"ת אגרות משה** (או"ח סימן קמג), דלדעתם דין מעומד אינו אלא בלילה ראשון שאז מקבל פני שכינה, וביאר, דמשום הכי השמיט **בשלחן ערוך** או"ח (סימן תכו) לדינא דמעומד. אבל **הטור** דלא סבר דאיכא מעלה בלילה הראשון, בכל ימי חדושה יברך מעומד.

דף מב ע"א

א) רש"י ד"ה **וליברין הטוב והמטיב**, אדרב יהודה פריך. אמנם **המהרש"ל** כתב, כבודו במקומו מונח, דלכולי עלמא פריך, ואף שמברך מחדש חדשים על מעשה ה', יברך נמי הטוב והמטיב על הנאת האדם, כמו ביין שמברך עליו בורא פרי הגפן וגם הטוב והמטיב, וכן במיתת אביו איכא ב' ברכות דיין האמת והטוב והמטיב. וכתב **המהרש"א**, דמדלא אמרה הגמ' לברך **נמי** הטוב והמטיב, לא משמע כדבריו. ודחה ראיותיו, דברכת הטוב והמטיב ביין היא על ריבוי היין ולא כברכת בורא פרי הגפן שהיא על היין עצמו. ובמיתת אביו, דיין האמת הוא על המיתה, והטוב והמטיב על הירושה. אבל הכא, הטוב והמטיב אתי נמי כברכת מחדש חדשים, על טובת האור. [ולכאורה הביאור בדבריו, שאנו מגיעים לברך על חידוש הלבנה מתוך מה שאנו נהנים מאורה ויש לנו הנאה מחידושה. ונמצא בברכה על החידוש, גם ברכה על הנאת האור שיש בחידושה]. **והברכי יוסף** (סימן תכו סעיף ד), הוכיח מדברי רש"י, דאין צריך ליהנות מאורה. ולפי זה ביאר הא דפירש רש"י לקושיא הגמ' אדרבי יהודה, אחר ז' כשלא בירך מחדש חדשים, ולא אכולי עלמא, משום דאי נתקנה ברכת מחדש חדשים עד ט"ו, מסתמא מקדים ומברך הברכה מיד בחידושה, ואז ליכא הנאה מאורה ולא שייך הטוב והמטיב. ולא אמרינן ליה לאחר הברכה עד זמן שיהנה מאורה כדי שיברך הטוב והמטיב, מדינה דזריזים מקדימין, אבל אדרבי יהודה דאמר דאחר ז' כבר הפסיד הברכה, מקשינן דיברך הטוב והמטיב.

ב) גמ', **כאילו מקבל פני שכינה**. כתב **הפלפולא חריפתא** (אות א) בשם **תלמידי רבנו יונה**, שהוא מפני שהקדוש ברוך הוא אינו נראה לעין אלא רק על ידי גבורותיו ונפלאותיו, והכי נמי על ידי שהוא מחדש חודשים מתגלה הוא לבני אדם, וכאילו מקבלין פניו.

ג) גמ', **נימרינהו מעומד**. פירש רש"י **בד"ה אמר אבוי**, הואיל ומקבל פני שכינה הוא, מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה. אבל **רבנו מנוח** (פ"י מברכות הי"ז) פירש, שאומרה מעומד מפני שהיא עדות והודאה על השם יתברך, וכל עדות צריכה להיות מעומד.

(שהובא באות הבאה), דרריש לטעמא דקרא. והקשה בתוס' הגרע"א, דהא לפי מאי דקאמרי תוס' ד"ה כי היכי, בסוף דבריהם, דקרא ד"הוצא" אתי לאפוקי מדין נערה המאורסה דנסקלת על פתח בית דין, ואכתי בעינן לטעמים אלו כדי להרחיקו קצת מבית דין, לא בעינן לומר דהני טעמי טעמא דקרא. ובודאי, דלפי מה שכתבו בריש דבריהם דאמאי דמרחיקין בחוק מבית דין בית הסקילה יהיב טעמא, משמע להדיא דלא יהיב טעמא דקרא.

כא גמ', הוצא את המקלל. כתב הרמב"ם (פי"ב מסנהדרין ה"ג), שמרחיקין כמו ו' מיל, כפי שהיה המרחק בין בית דינו של משה שהיה לפני אוהל מועד (באמצע ג' מחנות) עד לסוף כל המחנות שהיה שיעורן י"ב מיל, ונמצא מאמצען ו' מיל. והקשה רבנו יונה, הא ילפינן מקרא ד"הוצא" דקאי אג' מחנות, ואם כן קרא לא איירי בהרחקה מבית דינו של משה, אלא רק שלא יהיה בג' מחנות ואיך ילפינן מהאי קרא שיעור דו' מיל. וכתב התוס' יו"ט (פי"ו מ"א), דהרמב"ם סבר, דכיון דמקרא ד"הוצא" ילפינן חוץ לג' מחנות, ותנא דמתניתין נסיב להאי קרא להוציא חוץ לבית דין אף אי יתיב חוץ לג' מחנות, עבדינן כאותו "חוץ" דקרא, דהיינו שיעור ג' מחנות. ובשהם וישפה (הובא בספר הלכותים, מהדורת פרנקל) הקשה, אמאי לא מייתי הרמב"ם לדינא דבעינן חוץ לג' מחנות, ונקט לקרא ד"הוצא", דבעינן חוץ לבית דין ורחוק מבית דין. ותירץ, דדעת הרמב"ם דרחוק מבית דין וחוץ לג' מחנות חדא מילתא היא, והנך טעמי דלא מתחזי רוצחין ורתהוי ליה הצלה הם טעמא דקרא, וכדביאר התוס' יו"ט. ולפי זה, אם היתה העיר גדולה, ובית הסקילה רחוק מבית דין ו' מיל, שרי אפילו בתוך העיר. ושפיר לא קשיא לקושית רבנו יונה, דהא סבר הרמב"ם דילפינן מ"הוצא" לחדא מילתא דג' מחנות שהוא שיעור ו' מיל חוץ לבית דין. אמנם, הלחם משנה כתב, דשיעור ו' מיל הוא היכא דנפיק בי דינא חוץ לג' מחנות. ותקשי קושיית רבנו יונה מהיכן לו שיעור ו' מיל.

כב תוס' ד"ה ונאמר, תימה והא בקדשים וכו'. כתב הר"ן, דאפשר דמשום הכי נדר ו' פפא ור' ששת ולא ילפי מהך גזירה שוה, אף שגזירה שוה היא קבלה מרבנותיו הלכה למשה מסיני. ובערוך לנר תמה על דבריו, דהא ר' פפא עצמו אית ליה דבתר למד אולינן. ובחמרא וחיי כתב, דהא דמקשה הגמ' אחר רב פפא ולא ממתין לסיום הסוגיא אף דהאי קושיא שייכא נמי לר' ששת, משום דלר' פפא בתר למד אולינן ובריייתא לא משבשתא, אבל לר' אשי דבתר מלמד אולינן, איכא למימר דבריייתא משבשתא.

כג בא"ד, בתוה"ד, בפר העדה מנלן. הקשה המהרש"א, אמאי לא קשיא ליה מנלן בדשן חוץ לג' מחנות, הא יליף ליה מפר כהן משיח והוא גופיה אתי בהיקשא מפר העדה. ותירץ, דדשן לא נלמד מפר כהן משיח מהיקשא, אלא מפני שנאמר בו "על שפך הדשן ישרף" ועל כרחך דהוא באותו מקום.

כד גמ', רב פפא אמר וכו'. עיין לעיל אות כב מה שכתב הר"ן, לטעמא דנדר רב פפא ורב אשי לקמן (מג). מהגזירה שווה דמייתי בבריייתא.

כה תוס' ד"ה משה היכא הוה יתיב, וא"ת כל הני דפריים למה לי. כתב המהרש"ל דיש מקשים, מאי קושיית תוס', הלא למסקנא בלאו קרא ד"מקלל" אפשר למילף מגזירה שווה, ואפילו הכי כתבינהו בהדיא, ולא ילפינן מגזירה שווה, הכי נמי לגבי פריים (אף דאפשר למילפינהו בגזירה שווה ממקלל), כתב בהדיא. ותירץ, דגבי מקלל ניחא ליה למכתב במקומו בהדיא, אבל גבי פריים דבלאו הכי לא נכתבו ג' מחנות במקום א', הקשו תוס' דניתי בגזירה שווה. אבל המהרש"א ביאר דהתוס', לא אקשו מחמת גזירה שווה, אלא דכי הכי ד"הוצא" שנאמר במקלל משמע תרי מחנות, מפני שדיבר למשה שהיה במחנה לוי, אף "הוצא" דפריים, שדיבר אל הכהנים דישבו במחנה לוי, יהיה משמע תרי.

הקודמת), דבאומר איני יודע מחליפין אותו באחר, נמצא, שבדיני ממונות אי אפשר שיבא לידי כך מפני שיש להם הכרע על פי אחד בין לזכות ובין לחובה ואין בית דין שקול, אלא רק בדיני נפשות דצריך הכרע על פי שנים, שפיר מקשינן דאיפכא מבעיא ליה. אבל לשיטת הרמב"ם שאין מחליפין אותו ואפשר שאף בדיני ממונות יהיה המנין שווה ולא יהיה הכרע, צריך לומר כרש"י בד"ה קש דינא שפירש, שצריך להמתין בו עוד. [ולא פירש סוגיין כשאחד אומר איני יודע ולא הגיעו לידי הכרע, אלא בכל דין שעומדים לגמרו אמרינן קש דינא. והוא שייך יותר בנפשות שאין לפסוק עד שיעיינו בו ביותר]. ולכך מקשינן דשייך יותר לדיני נפשות.

יב גמ', איפוך. פירש רבנו יונה, דאיפוך, משום דאין לפטור הנתבע מספק. [ולכאורה פירש קש דינא כתוס' ד"ה קש דינא, דאין יכול לעמוד עליו].

פרק נגמר הדין

דף מב ע"ב

יג מתני', מוציאין אותו לסקלו. פירש רש"י ד"ה מוציאין, דפתח בסקילה משום דהיא רישא דכולהו ד' מיתות. ובחדושי הר"ן כתב, דהיינו כשיטת רבנן דסקילה חמורה משאר מיתות, ואידי דנקיט סקילה, נקיט כל מילי דסקילה. ואיכא דאמר, דאפילו לרבי שמעון ששריפה חמורה, נקט סקילה ברישא דנפיש מילה משאר חייבי מיתות. והיר רמה ביאר, דכיון דקתני במתניתין דלעיל (מ). "עבודה זרה את מי עבד" ומיתתה בסקילה, התחיל בנגמר הדין. ובמרגליות הים הביא בשם גור אריה, דהיינו משום דסקילה מצינו ראשונה בתורה, שנאמר בהר סיני "סקל יסקל".

יד תוס' ד"ה בית הסקילה, בתוה"ד, משום דכל עיירות המוקפות חומה יש להן דין מחנה ישראל. הקשה המלאה הרועים, אי תליא בדין מחנה ישראל, אי ניימא גמ' דנפקא מינה במתניתין כשבית דין יושב בעיר שאין לה חומה, או בחוץ לארץ, או בעיר שרובה עכו"ם, דאף דאית להם חומה אין להם דין מחנה ישראל. אמנם צריך עיון כוונת רש"י בד"ה חוץ לג' מחנות דפירש, דמוציאים חוץ לעיר דומיא דירושלים.

טו מתני', אמר אחד יש לי ללמד. פירש הלחם משנה (פי"ז מסנהדרין ה"א), דמשמע, דאם אחר מלמד זכות, אין צריך שיהיה ממש בדבריו, ומחזירין אותו. אבל אם הוא מלמד זכות על עצמו, רואין תחילה אם יש ממש בדבריו, דאולי כדי להציל עצמו מעור עיני שכלו.

טז רש"י ד"ה אמר אחד, מבית דין יש לו זכות. אמנם היר רמה והרמב"ם (פי"ג מסנהדרין ה"א), נקטו בסתמא, דמי שיש לו זכות מלמד.

יז רש"י ד"ה הלה, בתוה"ד, רץ אחר המנהיגים ומעמידן. אבל הרמב"ם (פי"ג מסנהדרין ה"א) כתב, שהרוכב על הסוס רץ ומחזיר את הנדון לבית דין. וכן פירש המאירי. והקשה התוס' יו"ט (פי"ו מ"א), מנין לו שמחזירו לבית דין, הא במתניתין נקט כשנמצא זכות על ידי אחרים לשון "מעמידים", ורק כשמלמד זכות על עצמו נקט "מחזירין". ובחדושי מהרי"ח כתב, דודאי מחזירין אותו, משום דאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו.

יח גמ', דלא מתחזי בית דין רוצחין. היר רמה הביא מי שפירש, שיאמרו שהדיין הרגו שלא כדין.

יט גמ', שם. ביאר המהר"ם, דבשלמא לסברת המקשה דמוציאין אותו חוץ לג' מחנות, אפשר שהוא משום קדושת המקום, אבל השתא דאמרינן שמרחיקין אותו מבית דין אף שהוא חוץ לג' מחנות, בעינן למיהב טעמא. ועיין באות הבאה.

כ גמ', כי היכי דלא מתחזי בית דין רוצחין וכו'. כתב התוס' יו"ט (פי"ו מ"א), דקרא צריך טעמא, ועל כן מפרשים בסברות אלו. וכן פירש בדברי הרמב"ם

דף מג ע"א

(א) **גמ'**, אילו לא נאמר קאמר. כתב המהרש"ל (מב:), דכוונת הגמ' לומר, דאי לא כתב קרא, הייתי מוכרח לומר דקים להו גזירה שווה מרבתייהם, השתא דכתב קרא, לא קבלו מרבתייהם גזירה שווה כלל, וכיון דליכא גזירה שווה, נסתלקה קושית תוס' (מב:): ד"ה **משה**. אבל התורת חיים הקשה על דבריו, דודאי אי איכא גזירה שווה לא היה כותב מילתא דלא צריכא גבי מקלל. ועוד, מה שייך למימר הייתי אומר גזירה שווה, הא אין אדם דן גזירה שווה מעצמו, ועיין מה שביאר. **ובחמרא וחיי ביאר**, דר' פפא נמי אית ליה גזירה שווה, דהא קיבלה מרבתייהם, אלא קאמר דלא ילפינן מקלל מפריס הנשרפין, אלא דבמקלל גופיה נאמר קרא ומיניה ילפינן לפריס הנשרפין. ומאי דאמרינן דתנא דברייתא "אילו לא נאמר קאמר", היינו, דאי לא היו קרא במקלל היו ילפינן מקלל מפריס, והשתא דאית ביה קרא, ילפינן פריס ממקלל.

(ב) **תוס'** ד"ה **פשיטא**, הא דלא חשיב פתילה. כתב הר"ן, דלא חשיב לה מפני שדמיה מועטין, אבל ודאי טעמא דאמרינן בשאר דברים, דלא אמרינן ליה זיל וליתיה ולקטול נפשיה, סגי נמי לפתילה שתבא משל צבור. וכן פירש המאירי, דאין בפתילה שווה פרוטה.

(ג) **גמ'**, **כולן משל ציבור**. התוס' בסוטה (ח:): ד"ה **ואחר כך**, נסתפקו גבי סודר שנחנק בו וסייף שנהרג בו, דאמרינן דבאין משל צבור, אי פירושו דבאין משיירי הלשכה כמו חבל המצרי וכפיפה המצרית דסוטה, (או דרק אתי לאפוקי משל עצמו).

(ד) **גמ'**, **בעי רב הונא סודר וכו'**. כתב המאירי, דאף הסודר שמניפין בו והסוס שרץ ומעמידו, באין משל ציבור והרוצה להתנדב יתנדב. וכן פסק הרמב"ם (פ"ג מסנהדרין ה"ג). **וביד רמה ביאר**, דסבר דמקרא ד"תנו שר לאובד" איפשיטא לכולי מילי דהוו להצלה ידידה. וכדבריו ביארו **הכסף משנה** ו**הרדב"ז** בדברי הרמב"ם. אמנם הלחם משנה ביאר דבריו, דהסודר שמניפין בו והסוס שרץ ומעמידו לא איפשיטא משל מי הם, ופסק הרמב"ם שבאין משל ציבור כדין כל ספיקא דאזלינן לקולא לנתבע. עוד כתב היד רמה, דאיכא דאמרי (והיא שיטת הר"ח), דלא איפשיטא בעיא, משום דמהאי קרא לא איפשטא אלא לגבי קורט דלבונה.

(ה) **גמ'**, **יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק**. פירש רש"י ד"ה מהו, מי אמר אי לא אישתתק הוה ממש בדבריו וצריך לסתור את הדין ולהביא דיינין אחרים. ולדבריו מייתי ראייה דלא הוי כחי, דאי נחשב כחי לימא רבי יוסי חידוש טפי בלא אמר כלל. והקשה הר"ן, מה ראייה מייתי מדיוקא דזיכה אין לא זיכה לא, הא אפשר לדייק להיפך דזיכה נחשב כדיון אחד, אבל בלא זיכה אינו נחשב כאחד בלבד, אלא פוטרין אותו לגמרי דאולי היו רואין כולן את דבריו. ותיריך, דאם היה נפטר לגמרי בלא זיכה הווי ליה לאשמועינן בלא זיכה, דהווי רבותא טפי. נולכאורה צריך ביאור, דהא לא הוי רבותא טפי, אלא הוי תרי מילי, גם דאמרינן דנחשב כחי ועומד במקומו. ועוד, דמספק אולי זיכה, סותרין הדין. אמנם היד רמה פירש, דמבעיא לן כיון דאי לא נשתתק אפשר הוה אמר טעמא מעליא, רואים אותו כאילו זיכה והרי הוא חי ועומד במקומו.

(ו) **גמ'**, **זיכה פשיטא לי אמר תבעי לך**. כתב היד רמה, דלא דחינן הכי בכל דיוקי, אלא רק בדברי האמוראים או התנאים האחרונים.

(ז) **גמ'**, **אמר תבעי לך**. כתב הערוך לנר, דנראה מסוגיין דבעיא לא איפשטא. והקשה, אמאי פסק הרמב"ם (פ"י מסנהדרין ה"ד), דאין משגיחין בו, הא ספיקא דנפשות להקל. אמנם הלחם משנה כתב, דדחויא בעלמא הוא, אבל האמת שאם לא זיכה, לא חיישינן ליה. וכתב המנחת חינוך (מצוה עז אות ה), דמדברי הכסף משנה נראה, דהרמב"ם לא גרס להאי דיחוי כלל.

(ח) **רש"י** ד"ה **תבעי לך**, או דלמא רבי יוסי אורחא דמילתא קאמר. והיד רמה פירש, דהאי דאיירי רבי יוסי בזיכה, לאו משום דפשיטא ליה דאם לא זיכה אין רואין אותו כחי, אלא לא איירי בלא זיכה, משום דלדידיה נמי בעי ליה. (ט) **גמ'**, **וצריך למימר ביום פלוני וכו'**. כתבו התורת חיים והתפארת ישראל (פ"ו אות ז), דמכריזין נמי כל ז' זמנים דאיתא גבי חקירות, אלא דנקט הני דשכיחי ברוב עדויות. אבל התוס' יו"ט כתב, דמכריזין ביום פלוני בסגנון שיהיה ניכר מתוכו בכמה בחודש. ואף לרבנן סגי בהכי, מפני דלא שייך הכא טעמא דמסייעין אותן כדי שתטרף דעתן. **והרמב"ם** (פ"ג מסנהדרין ה"א) נקט, שמכריזין עליו שעבר עבירה בזמן פלוני. וביאר הלחם משנה, דבלשון זמן נכלל יום פלוני ושעה פלונית.

דף מג ע"ב

(י) **גמ'**, **כל הזובח את יצרו ומתוודה עליו**. כתב בשערי תשובה (שער א', אות יא), דהשב בתשובה צריך להקדים עזיבת החטא לוידוי. ואם הוא איש שמתייצב בדרך לא טובה **תמיך**, ראשית תשובתו לעזוב דרכו. מפני שדומה לטובל ושרץ בידו וכל זמן שלא עזב מחשבת החטא אין החרטה והוידוי מועלים לו. **וביסוד התשובה** כתב, שישליך כל פשעיו ויעשה עצמו כאילו היום נולד. כדי שעל ידי זה לא יבהילוהו חטאיו ולא יבוש מלשוב בתשובה. **ובשו"ת מהרי"ט** (אורח חיים סימן ח', ד"ה וכפרתו) הביא, דהרמב"ם (פ"ב מתשובה ה"ב) פירש "יעזוב רשע דרכו" שיגמור בלבו שלא יעשהו עוד ובלא זה הריהו כטובל ושרץ בידו. אבל רבנו יונה כתב, דכוונת הכתוב שיעזוב דרכו והרגלו שגרם לו לחטא, וכבר שתשובתו מתקבלת. ועיין אשר לשלמה (מועד סימן סא).

(יא) **גמ'**, **כאלו הקריב כל הקרבנות כולם**. ביאר הבניהו בן יהודע, כי העניו מרוצה לפני השם ית"ש לקבל מצותיו ותפילותיו יותר מכל הצדיקים, ולכן עם תפלתו ומצותו נתלים ונמשכים כמה תפלות ומצות של אחרים שהם חסרים. ובוה פירש רמו הכתוב (תהלים ק"ב י"ח) "פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם", דקשה פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. ובוה ניחא, פנה אל תפלת הערער זה העניו והשפל, ועל ידי כך לא בזה את תפלתם של אחרים הנתלים עם תפלתו של זה, והוא מה שאמר כאלו הקריב כל הקרבנות כולם, כלומר, קרבנות של אחרים שנתלים בו.

(יב) **גמ'**, **בשני עולמים**. פירש המהרש"א (חדושי אגדות), דבמה שכובש יצרו מלחטוא להבא מכבדו בעולם הזה, ובמה שמתוודה על לשעבר, מכבדו בעולם הבא.

(יג) **מתני'**, **היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות**. פירש הרע"ב, שהתוודה קודם שבא לבית הסקילה כדי שלא תטרף דעתו. **ובעיון יעקב** כתב, דכשרחוק עשר אמות הוא רשות אחרני. ועיין באות הבאה.

(יד) **מתני'**, **שם**. הקשה התורת חיים, מדאיתא לעיל (מג). דהיוצא ליהרג משקין אותו קורט של חלתית בכוס של יין כדי שתטרף דעתו, ועל כרחך צריך לומר דהיינו אחר שהתוודה דאחר שנטרפה דעתו לא שייך להתודות, וכדכתב הרמב"ם (בפ"ג מסנהדרין ה"א).

(טו) **מתני'**, **שכל המומתין מתודין שכן מצינו בעכ"ן**. הקשה החמרא וחיי, היכי מוכח מהא שהתוודה עכ"ן שכל המומתין מתודין, והלא עכ"ן הוכרח להתוודות על ידי יהושע כדי שלא להטיל לעז בגורלות. ועוד קשה, היכי מוכח שכל המתודין יש להן חלק לעולם הבא (ולא מתכפרין במיתה בלבד), הא לא התודה לכפרה אלא כדי להפטר ממיתה כדאמרינן "שחודיה שחדיה במילי". ותיריך, דמהא דכתב רש"י בד"ה **כזאת וכזאת**, שמעל בחרמים אחרים, אף דלכאורה אינו צריך הכא לומר מאי דדריש בגמ', אתי למימר, שהתודה על עוד חרמים ממה שאמר לו יהושע, ומכאן שכל המומתין

של סנהדרין, אבל הכא בזמרי שחבטן פנחס לפני המקום ואמר על אלו יפלו כ"ד אלף, למה תלה נפילת כ"ד אלף בזמרי, כיון דכבר רבים מן העם חטאו, כדכתיב "ויחל העם לזנות וגו' וישתחוו לאלהיהן וגו' ויחר אף ה' בישראל" דהיינו ששלח בהם מגפה. ותיריך, מדכתיב "ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקור את שניהם וגו' ותעצר המגפה", משמע דעיקר עונש המגפה היה בשביל מעשה זמרי שהיה נשיא שבט, ולכך נעצרה המגפה כשנהרג.

(ה) **גמ'**, פנחס לא עביד הכי. ביאר הערוך לנר, דאם כן לא תליא דווקא ביהושע שכבש את הארץ והיה עשיר, שהרי אפילו פנחס שהיה רש, אמר הכי. **והבן יהוידע** כתב, דהכי קאמר אטו פנחס לא עביד הכי, וכיון דעביד הכי ונטל שכר שנחשב לו זה למצוה רבה, משמע דאין זה נקרא עוות.

(ו) **גמ'**, תחנונים ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושע. פירש היד רמה, שמשה שנעשו על ידו כמה טובות לישראל, היה ירא שנתמעטו זכויותיו ודבר לשון תחנונים. אבל יהושע שלא נעשו לו עדיין הרבה ניסים והיה יודע שעומד בזכויותיו, דיבר עזות.

(ז) **גמ'**, דריש רב שילא וכו'. פירש היד רמה, שעשיתם שלא כדברי וריחקתם ס' מיל נענשתם. והביא, **דיש מפרשים**, דרב שילא סבר שמפני שרחקתם האבנים ועברתם על ציווי ה', לא נוהר עכן בחרם. ואמר רב, שיהושע עשה כראוי בהקמת האבנים, אלא שגרם להם בזה שהחרים עליהם השלל.

(ח) **תוס'** ד"ה חיישינן, בתוה"ד, והא דלא משני הכא דחוי ליה בבואה דבבואה. כתב החמרא וחיי, דמהכא מוכח דאף למלאכים איכא בבואה דבבואה. והקשה, אמאי קשיא להו רק לאחר שאמרו תוס' דאיירי דוקא בשדה, הא בעיר נמי איכא בבואה דבבואה. וביאר, דאי אף בעיר חיישינן לשדים אתי שפיר מאי דנקט רבי יוחנן שאסור ליתן שלום בלילה, דביום לא שכיחי, אבל אחר דאמרינן שאסור ליתן שלום רק בשדה אמאי אמר בלילה, הא אף ביום אין ליתן שלום, ועלה אמרו תוס', דביום אין חשש משום דחוי בבואה דבבואה.

(ט) **בא"ד**, בתוה"ד, והיאך אשה מתגרשת בלילה. כתב הרש"ש, דמבואר דלא כדעת האור זרוע (מובא בנודע ביהודה תנינא חאה"ע סי' קי"ד) הפוסל נתינת גט בלילה.

דף מד ע"ב

(ו) **גמ'**, וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. כתב רבנו פרץ, דגרסינן וילן יהושע, דבקרא שנאמר "וילן", מסיים בתוך העם, ולא בתוך העמק.

(יא) **רש"י** ד"ה אמר לו אמש, בתוה"ד, מכלל דמילתא אחריתי אמר ליה. (היינו, מתוך מה שהשיב לו, נראה על מה ששאל יהושע). אמנם **תוס' במגילה** (ג.) ד"ה אמש פירשו, שמתוך שאלת יהושע נראה ששאלו אם בא על תלמוד תורה או על קרבנות, דבמה ששאל לו "הלנו אתה" כוון לתורה שנאמר "תורה ציווה לנו", ומה דאמר "או לצרינו" היינו בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרנו.

(יב) **גמ'**, מלמד שלן בעומקה של הלכה. כתב התורת חיים, דודאי גם ביריחו עסק בתורה דאסור לתלמיד חכם לילך אפילו ד' אמות בלי תורה, אלא דמפני שלן במצור לא לן בעומקה של הלכה אלא בהעברה בעלמא, דשמעתא בעיא צילותא, ועל זה קפיד המלאך.

(יג) **רש"י** ד"ה אביך האמורי, תרח ואבותיו מכנען באו. הקשה הערוך לנר, הא אתו משם ולא מחם אבי כנען. ולולא דבריו פירש, אביך הבא מאותן שעשו מעשה האמורי דעבדו עבודה זרה כאמורי. ועיין **רש"ש**.

(יד) **גמ'**, לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין כו'. ופירש **רש"י** ד"ה לעולם יבקש, שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים, ושלא יהו לו מסטינים מלמעלה. וכתב **הרש"ש**, דמדבריו יש ללמד זכות על פזמון דמלאכי רחמים

מתוודים, וכל שכן הוא, דאפילו עכן שנתכפר לו אף שהתודה כדי להפטר, ודאי כל המתוודין כן. **ובמהרש"א** (חדושי אגדות) כתב, דמוכח שהיודי כיפר לו ולא מיתתו כפרה לו, משום דקרא ד"יעכרך היום" ודאי קאי אוידי, דמיתה עדיין לא נאמרה. **והערוך לנר** כתב, דכיון דעל כל פנים בעכן היה מיתה עם וידוי, ליכא למילף אלא שיכפר מיתה עם וידוי.

(טז) **גמ'**, נא אין נא אלא לשון בקשה. הקשה **המהרש"א** (חדושי אגדות), דהכא משמע שהוא משום לעז הגורלות, ובמתניתין משמע מיניה שעל ידי היודי יש לו חלק לעולם הבא. ותיריך, דהא דיש לו חלק לעולם הבא משמע מדאמר "שים לו כבוד" דכבוד לאלוקי ישראל הוא לעולם הבא, ומדכתיב בלשון בקשה, משמע דביקש ממנו משום לעז הגורל. נועל פי דבריו, מיייתי גמ' ראייה שמומתין מתוודין, ממה שאמר לו יהושע. אבל לפי החמרא וחיי (הובא באות הקודמת), הראיה מ"כזאת וכזאת" שהוסיף עכן עצמו.

(יז) **גמ'**, בגורל אתה בא עלי. כתב **הרש"ש**, דאפילו לא היה מודה, היה הורגו על ידי הגורל לבד. אלא דרצה שיודה, כדי שידעו שהגורל מפי ה'. אבל **הרע"ב** (פ"ו מ"ב) פירש, דהיתה הוראת שעה **דיהרג על פי הודאתו**.

(יח) **גמ'**, תן לו תורה והפטר. כתב **החמרא וחיי**, שיהושע נתכוון שעל ידי וידויו יפטר בעולם הבא, אלא דלא פירש בלשון שיבין עכן. דאין לומר שיהושע דיבר שקר. **ובמרגליות הים** כתב, דכוונת יהושע "והפטר" היתה שלא יענו את דינו, אבל הוא סבר שיפטר לגמרי. וכן מדויק **ברש"י** ד"ה שחדיה שהיה סבור שלא יהרגוהו, ולא אמרו לו מפורש.

(יט) **גמ'**, מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים וכו'. כתב **רש"י** בד"ה שנים בימי משה, חרם של הכנעני מלך ערד, ובעיירות אחרות שלא נתפרסמו. והר"ן הביא, דאיכא חרמים במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג. ולמאן דאמר דבימי משה הוו ד' חרמים חשיב לכולהו. ולמאן דאמר דהוו ב' חרמים, לא חשיב עמלק דלא מפורש חרמו בתורה, ומני לסיחון ועוג בחדא.

(כ) **גמ'**, משום רבי אלעזר ברבי שמעון חמשה. פירש **הרי"ף** (על העין יעקב), דמוסיף לדרוש הווי"ן דוכזאת וכזאת.

(כא) **רש"י** ד"ה והנגלות, בתוה"ד, לאו אורח ארעא לנקוד את השם. פירש **הר"ן**, מפני שהנקוד מראה מחק, ויש אוהרה למוחק את השם.

דף מד ע"א

(א) **גמ'**, ידעי ביה אשתו ובניו. פירש **המאירי**, דאי ידעי ביה תלתא, ידעי ביה כולי עלמא.

(ב) **גמ'**, אף על פי שחטא ישראל הוא. כתב **השולחן ערוך** אורח חיים (סימן נה סעיף יא), עברין שעבר עבירה, נמנה למנין עשרה. **ובמשנה ברורה** (ס"ק מז) כתב, דהוא אפילו אם עבר עבירה שיש בה חיוב מיתה כדכתיב גבי עכן. **ובשער הציון** (שם ס"ק מג) הביא, דבמעשה דעכן היה חיוב מיתה כדפירש **רש"י** (יהושע פרק ח פסוק כה), שעבר על חילול שבת.

(ג) **גמ'**, מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה וכו'. פירש **היד רמה**, דעל ידי שעבר על חמשה דברים אלו, עבר על חמשה חומשי תורה, מפני ש"מילה" נאמרה בחומש בראשית, ובמה שלקחו מן החרם עברו על "כל חרם אשר יחרם" שנאמר בויקרא, וגנבו עברו על "לא תגנוב" בשמות, וכחשו עברו על הנאמר במדבר (ה, ז), ושמו בכליהם עברו על מה שנאמר בדברים "ואל כליך לא תתן". ואית מפרשי, דדריש מדכתיב חמשה, שעבר נם על חמשה חומשי תורה. **ובחמרא וחיי** הביא בשם **הכלי יקר**, שהוא משום שעבר על הגזל שהוזהרו עליו בה' החומשים. ולפי זה צריך לומר דמאי דאקשי בגמ' "פשיטא", היינו דאם פקר נפשיה בגזל, יעבור על מילה.

(ד) **גמ'**, אטו פנחס כו'. הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות), דודאי לעיל גבי עכן שלא חטא אלא הוא, שלקח מן החרם, שפיר קאמר על אלו יפלו רובן

(ד) גמ', ברור לו מיתה יפה. עיין מה שפירשו תוס' בד"ה ברור. ובתורת חיים כתב, דנראה עוד, דמחיים מילתא דלא אפשר הוא שיאהב את חברו כגופו, ולא ציווה הכתוב מילתא דלא אפשר. [ועיין מה שכתב הרמב"ן בפירוש התורה ויקרא פי"ט יח]

(ה) גמ', ומר סבר נחא דגופיה עדיף ליה מביזיוני. כתב המהרש"א בסוטה (ח:), דאפילו אחר דאמרין שמפשיטין אותה משום ברור לה מיתה יפה, ואיכא לתרוצי דלא תקשי מסוטה דלא מפשיטין אותה משום דלא שייך בה טעמא דברור לה מיתה יפה. בעינן להא דשנינן דלא שייכא בה הרהור הואיל ומקטלא, משום, דאי הוה חיישין להרהורא דעלמא, לא הוה סקלינן לה ערומה משום מיתה יפה דידה.

(ו) מתני', דוחפו על מתניו וכו' הופכו על מתניו. פירש רש"י ד"ה הופכו על מתניו, כשהוא מושכב פרקין הוא מגונה יותר. כתב הערוך לנר שאין כוונת רש"י לבאר דנהפך על לבו היינו ששוכב פרקין, דאדרבה על לבו משמע פניו כלפי קרקע, אלא רצה לבאר מדוע הפכו על מתניו שהוא על צדו, הרי היה צריך להפכו על גבו שיהיה לבו למעלה, שעליו צריך ליתן את האבן, ותירץ דגנאי הוא כששוכב כן פרקין. [ולדבריו נראה דפירשה המשנה ההנהגה בדיעבד שנפל על ליבו, כי לכתחילה דוחפין אותו בגוונא שיפול על מתניו, דבעינן להניח על ליבו את האבן ואמנם כן ביאר התפארת ישראל (אות כו). והגרע"א בגליון הש"ס ציין לשו"ת שבות יעקב (ח"א, סימן ה) שכתב, דודאי אין גנאי למת שישכב פרקין, דאדרבה דרכו של מת לשכב כך, ולא הוה גנאי אלא לחי. ועל כן פירש, דהוקשה לרש"י דמאחר שצריך להופכו, יפילוהו מתחילה כשפניו כלפי מעלה. ועל כן פירש דכשהוא חי גנאי הוא לו, ועל כן דוקא לאחר שנפל ומת, הופכו. עיין באות הבאה.

(ז) מתני' שם, עיין באות הקודמת אמנם הרמב"ם (פ"טו מסנהדרין ה"א) כתב, שדוחפו על מתניו והוא נופל על ליבו. דהיינו שדרך סקילתו היא להפילו על ליבו. עוד מצינו שהשמיט להא דהופכו על מתניו. וביאר הלחם משנה, דמאי דקאמר נהפך על לבו, הוא שמתחלת נפילתו נופל על לבו ואחר כך הופכו על מתניו לראות אם יצאה נשמתו, ואם מת יצא, ומה שאמרה המשנה הופכו על מתניו, מקושר עם מה שאמר ואם מת יצא, וכיון שכתב הרמב"ם ואם מת יצא, לא הוצרך לכתוב הופכו על מתניו דזה אינו אלא לראות אם מת.

(ח) מתני', יד העדים תהיה בו בראשונה. פירש הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"ז מ"ג), דציוה ה' כך, לפי שאצלם הוא אמת שהשיגו בחושיהן, ואצלנו הוא סיפור דברים ששמענו מפייהם.

(ט) מתני', יד העדים וכו'. פירש האבן עזרא (דברים פרק יז פסוק ז), יד כל אחד מהעדים, וכך יש רבים.

(י) גמ', מה בור שיש בו כדי להמית עשרה טפחים. כתב התורת חיים, דלפירוש התוס' בד"ה מה בור, דסתם בור הוא יותר מ' טפחים, אלא דכדי להמית הוא דוקא עשרה טפחים, נחא דאמרה הגמ' מה בור שיש בו כדי להמית, אבל לרש"י בד"ה מה בור דפירש, דכל סתם בור אית ביה י' טפחים, היה אפשר לומר מה בור אית ביה עשרה טפחים, ותו לא.

דף מה ע"ב

(יא) רש"י ד"ה דתיתי מרויזא, בסוה"ד, אבל היחיד משליך בכח. והיד רמה פירש, שהאבן הכבדה שאינה הולכת מכח המשליכה כשהיא משתרבתת ויורדת מחמת עצמה היא נופלת בכוח, וכשהיא יורדת מכח אחר אין יורדת בכוח כל כך לפי שכחו של זה מטה אותה לכאן ולכאן שהרי אין בו כח להשליכה בכיוון מפני שהיא כבדה, ודמי לכח כחוש דאמרין לקמן (עח:), לפיכך צריך אחד מן העדים להשליכה שכיון שאינו יכול להורידה מכחו היא

וכו' חלו נא פני א-ל וכו' ונוסח מכניסי רחמים הכניסו כו' וכיוצא באלו, אשר רבים נגממו עליהם. אך כתב, דיש לומר דהכא איירינן בתפילת יחיד וכמו כדאיתא בסוטה (לג:). (ועיין בשולחן ערוך או"ח ס"ס ק"א).

(טו) גמ', שעשה מעשה זימרי. כתב החמרא וחיי, דאף בקרא שבא ליחסו לעולם הבא, נתכנה זימרי. לומר, שאפילו שעשה מעשה זמרי, גם הוא בכלל לעולם הבא.

(טז) רש"י ד"ה וכו' כל כמיניה, וכי נאמן הוא דחשדינן לסהדי. הנראה מדבריו דהגמ' מתייחסת למה שנאמר דהגורל תלוי בצואר העדים, והקשה הערוך לנר, דמהא דפריך בגמ' "פשיטא" וכן מכל הסוגיא, משמע לכאורה, דהקושיא היא מה צריך להשמיענו דיהרג. וכתב, דרש"י הוצרך לזה דקושיא פשיטא לחודא לא תקשה לכאורה, דיש לומר דאתי לאשמועינן הך דקולר תלוי בצואר העדים, ולכן מקשה אהך גופא נמי כל כמינה וכפירוש רש"י, ובזה תובן הסוגיא לפי פירושו.

(יז) גמ', וכי הדרי בהו מאי הוי כיון שהגיד. ביאר בחדושי הר"ן, למה לן טעמא דכיון שכבר נגזרה גזירה אי אפשר להחזירו, הא בלאו האי טעמא נמי אין להאמין העדים, דכיון שהגידו שוב אינן חוזרין ומגידין. והקשה נימא דטעמא דאמרי להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, משום דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד דחד טעמא הוא. ופירש דהגמ' מקשה, כיון דבמה שאמרה תורה כיון דהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ובין כך לא יקבלו לחזרתם, יש טעם נכון דאולי חוזרים בהם רק כדי שלא לחוב בדמו, ולא שאין העדות שאמרו אמת, ואם כן מאי טעמא אמרו שכבר נגזרה גזרה והקולר יהיה תלוי בהם. ותירצה הגמ', צריכא דיהבי טעמא למילתייהו, שנראה שהם אומרים אמת במה שחוזרים בהם וסלקא דעתך אמינא שיהו נאמנים קא משמע לן שכבר נגזרה גזרה, דבכל גוונא אמר רחמנא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. (יח) מתני', היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות. פירש היד רמה, שד' אמות הן מתפיסת בית הסקילה ודמו לבית הסקילה, ואין ראוי שיעמוד שם בכסותו שלא יאמרו שבכסותו נסקל.

דף מה ע"א

(א) גמ', למימרא דרבנן חיישי להרהורא. הקשה הערוך לנר, מאי פריך מרבי יהודה אדרבי יהודה, דלמא אפילו דחיישי להרהורא סוקלים אותה ערומה מדאמר קרא אותו ולא כסותו וקאי נמי אאשה. דהא כתבו התוס' בסוטה (ח:). ד"ה אם היה, דלרבי יהודה לא היו מגלים את ליבה ועוקרין מה שאמרה תורה "ופרע ראש האשה" רק משום דהוי שב ואל תעשה, אבל הכא כשנסקלת שלא כפי שאמרה תורה, עקרו בקום ועשה.

(ב) תוס' ד"ה אלא, בסוה"ד, ביודעה ומכירה. כתב המהר"ם, דהא דנקרי ביודעה ומכירה אף שאינה לפניו, אינו אלא ברחב, שהיתה מד' יפופיות שבעולם. דאי לאו הכי תקשי, דאף הרואה האשה הנסקלת יבא לידי הרהור לאחר מכן. ומה דהקשו התוס' מרחב, היינו מפני דרבה אמר "כל נשים" בסתמא, ומהתם היה משמע דאף באינו יודעה מיד נקרי.

(ג) גמ', ונוסרו כל הנשים. כתב הערוך לנר, דלכאורה להאי שינויא רבנן לא חיישי להרהור, וכדכתב רש"י בד"ה הכא. והקשה, אם כן אמאי בעינן גבי סוטה לטעם ד"ונוסרו". ואין לומר דחיישי להרהור, ומטעם ד"ונוסרו כל הנשים" לא חיישי להרהור. דהא הקשתה הגמ' עלה דלעביד לה תרתני, ואי נימא דלא חיישי להרהורא רק משום טעמא ד"ונוסרו", הא כבר עבדינן יסור בסקילתה, ולא בעינן נמי להפשיטה. ותירץ, דליכא ראייה מקושיית הגמ', ואף אי נימא דרך מטעם דיסור לא חיישין להרהור, מיהו אחר דמתרצינן לרבי יהודה דהכא ליכא למיחש להרהורא משום דמיקטלא, שפיר מקשינן דלעביד לה תרתני. ועיין שם עוד.

משתרבת ונופלת על הנסקל בכיוון.

(יב) **גמ'**, נקטעה יד העדים. כתב התוס' יו"ט (נגעים) פי"ד מ"ט, ד"ה אין לו, בסופו), דמדברי הר"ש והרע"ב שפירשו דנקטעה תנוך אוזן דמצורע אחר שנוקק לטהרה, מוכח דסברי דאף דבזמן שנטמא היה לו יד, כיון דבזמן שבא ליטהר כבר נקטעה, יכול להטהר. והכא נמי, אם בזמן ראית העדות היתה להם יד, אם נקטעה קודם הגדת העדות, חשיבי כגידמים מעיקרא. אבל לתוס' בד"ה אין לי, דפירשו דמיירי שנקטעה בוהן ידו אחר שנטמא, מוכח דסבר שאם משנטמא היה לו יד, לא נחשב כגידם מעיקרא. וכן הכא לגבי העדים, אי בשעת ראיית העדות היתה להם יד, איכא חסרון דנקטעה יד העדים, אף שנקטעה קודם להגדת העדות.

(יג) **רש"י ד"ה יד העדים, בסוה"ד**, דזו היא יד שלהם. אמנם הרמב"ם (פט"ו מסנהדרין ה"ח) כתב, דאם נקטעה ידם מעיקרא, נהרגים ביד אחרים. ופירש לדברי הגמ', דלא בעינן יד העדים, אלא אם היתה להם כבר יד בשעת העדות.

(יד) **בא"ד**, שם. בשו"ת שבות יעקב (ח"א סימן ג') הוכיח מדברי רש"י אלו, דאם נברא ביד אחת, איכא למימר דמחשיבים את ידו גם כיד ימין וגם כיד שמאל, ומניח תפילין על יד זו. אבל אם נקטעה יד שמאלו, נפטר מתפילין, כיוון שידו שנשארה לו כבר נודע דינה כיד ימין בלבד.

(טו) **גמ'**, ומנין שאם אין לו גואל שביט דין מעמידין לו גואל. וברש"י ד"ה וגואל הדם, מוקי הברייתא ברובצא בשוגג, ועלה אמר שמעמידין לו גואל הדם. והקשה הר"ן, הא קיימא לן דכל אדם שהורג את הרובצא, חייב עליו, ואיך אפשר שיעמידו בית דין אדם אחר תחת גואל הדם. ועוד, דקרא ד"גואל הדם ימית את הרובצא" איירי במוזיד. ועל כן כתב, דהכא איירי ברובצא במוזיד או ברובצא שוגג שיצא חוץ לעיר מקלט, דדנים אותו למות על שיצא חוץ לעיר מקלט, ומעמידים לו גואל הדם שיטען טענותיו בפני בית דין, ובהאי יעמדו דברי רש"י אל נכון אף ברובצא בשוגג.

(טז) **גמ'**, איננו שומע בקולנו ולא חרשין. פירש רש"י בד"ה ולא חרשין, שאינן שומעין מה שמשיב להם. וכן פירש רש"י לקמן (עא). ד"ה חרשין, דאף דרואין שאיננו מקיים מצוותן, איכא להפוכי בזכותיה ולמידרש דבשעת הקול לא שמע. וברבינו יונה פירש, דמשמע דאחד מהם אומר, "איננו שומע בקולנו", ואי אין האב שומע קול האם, וכן אם האם אינה שומעת קול האב, אינם יכולים לומר כן.

(יז) **מתני'**, והלא שמעון בן שטח תלה שמונים נשים ביום א'. הקשה הערוך לנר, אמאי לא פריך רבי אליעזר משמעון בן שטח אף אדינא קמייתא, דהא תלה אותן משום כישוף אף שלא עבדו עבודה זרה, ודלא כדאמרי חכמים. ותירץ, דלא הוי מצי לאקשוויי, משום, דאפשר לומר דתרתיה היה בהם, כשוף ועבודה זרה, ותלאם משום עבודה זרה. אלא מקשה, מדחוינן דתלה נשים.

(יח) **מתני'**, שם. הקשה הערוך לנר לקמן (מו). איך מייתי מיניה רבי אליעזר ראייה, וכי לא ידע שהוראת שעה היתה, דהא דן ב' ביום א', ובודאי לא פליג רבי אליעזר אהאי דינא. ותירץ, על פי מאן דאמר בכריתות (ג): דבעל אוב הוא המקטר לשד, והוא עובד עבודה זרה דדינו בסקילה. ועל כן סבר רבי אליעזר דהואיל ודן אותן שמעון בן שטח בסקילה, דכשפו על ידי אוב, לא הויה הוראת שעה, דהא הויה עבירה אחת שדינה בסקילה, וגם לרבנן נתלין. והשיבו לו חכמים דבאמת היו ב' עבירות ומיתתן ותלייתן היתה הוראת שעה.

דף מז ע"א

(א) **גמ'**, לרבות בן סורר ומורה. הקשה התוס' יו"ט (פ"ו מ"ד), אמאי איצטרין לרבי אליעזר לרבות בן סורר ומורה, הא לדבריו כל הנסקלין נתלין, ובן סורר

ומורה נמי בסקילה. ותירץ הרש"ש, דהויה אמינא דלא מרבינן אלא דומיא דמקלל דעל חטאו נהרג, וגם אית ביה מיתה כל ימי חייו, אבל בן סורר ומורה דעל שם סופו נהרג, ועוד דדינו ליהרג הוא דוקא ג' חדשים ראשונים עד שיקיף זקן, אימא דאינו נתלה.

(ב) **גמ'**, אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. פירש היד רמה, דכיון דמיעוטא בתרא לא איצטרין למיעוטא דנפקא לי ממיעוטא קמא, איכא למימר דלגלוי עליה דמיעוטא קמא הוא דאתא, לאשמועינן דכי היכי דמיעוטא בתרא לא אתא למיעוטא, מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא, אלא דוגמא בעלמא נקט, ומאחר דטרח קרא ואשמועינן דלאו למעוטי ההוא מדעם קאתי, ממילא שמעינן דדעתיה לרבויה. עוד פירש, שהמיעוט השני ממעט מן המיעוט הראשון, ונמצא מרבה בעיקר, והכי נמי איכא לפרושי גבי אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט.

(ג) **גמ'**, או בבת כהן וזוממיה וזוממיה. הקשה בחידושי הר"ן, הא הני שתי מיתות ושתי עבירות הן, דמיתת האשה משום ניאוף ומיתת העדים משום עדות שקר. ותירץ, דאגב גררא נסבא, כדאמרינן בעלמא "באש תשרף" היא ולא בועלה היא ולא זוממיה. והמאירי פירש שאין כוונת הגמ' על הזוממין והבת כהן עצמה, אלא על הבעל והזוממין, שהם במיתה אחת בחנק, דאף על פי כן, כיון דהוה בשתי עבירות זנות ועדות שקר, אין דנים אותם ביום אחד.

(ד) **גמ'**, ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו'. פירש רש"י ד"ה ולא, לא שיתכוונו לעבור על דברי תורה לבדות מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך שעה לעשות סייג. ופירש דבריו בחידושי הר"ן, שאין לחכמים לחייב מיתה על איסור של דבריהם בדרך תקנה עולמית, לפי שיהיה כמוסיף על דברי תורה, אבל יש להם לענוש איזה עונש, הן עונש מלקות הן עונש מיתה לפי צורך שעה, כשהדור פרוץ, וכדברי הרמב"ם (בפ"ב מממרים ה"א).

והוסיף, דאלו הבית דין העונשים עונש מיתה למי שאינו מחוייב לה בדרך הסייג, ראוי שיהיו מומחין וסמוכין כשמעון בן שטח וחביריו, דיותר חמור הוא מעונש דין תורה, אבל במקומות שדנין דיני נפשות בחוץ לארץ, לא יספיק להם טעם זה של מכין ועונשין דב"ד אלקים בעינן כדכתיבנא, אלא דאי אית להו הרמנא דמלכא לדון דיני נפשות כפי דיני ישראל, נראה לומר, שכל דין נפשות שדיניהם חייב מיתה מצד דין המלכות, ובדינינו נמי חייב מיתה, יכולין הם לדון מכח דהרמנותא דמלכא, אבל בדין שבדיניהם פטור ממיתה ובדינינו חייב, ודאי אסור דמומחין וסמוכין בעינן, וכן כתב בשו"ת הרא"ש (יז, ח), ובנמוקי יוסף (טז. מדפי הר"ף). אבל עיין בשו"ת הריב"ש (רנא), ובשו"ת הר"י בן הרא"ש (נח) וביים של שלמה בבא קמא (ח, ו), ובשולחן ערוך חושן משפט (סימן ב) ובסמ"ע שם דפליגי. וכתב הר"ן, דמלשינים ומוסרין כבר נתפשט המנהג להרגם כשהוחזקו במלשינים, אפילו בחוצה לארץ מדין רודף. ועיין שולחן ערוך (שפח ז).

(ה) **גמ'**, בית דין וכו' ולא לעבור על דברי תורה. תמה הט"ז (יורה דעה, סימן קיז ס"ק א), פשיטא דאין כח לאדם לעבור על דברי תורה. הלכך ביאר, דאין לבית דין כח אפילו להחמיר במקום שיש היתר מפורש בתורה. (ומהאי טעמא תירץ (אורח חיים תקפח ס"ק ה) דלא גזרו שמא יעביר השופר ד' אמות לאסור תקיעה אפילו ביום טוב, ולא גזרו על טלטול התינוק לצורך מילתו בשבת, מפני שלא רצו לעקור מה שאמרה תורה בפרוש, לתקוע ביום טוב ולמולו בשבת). והפני יהושע (קדושין עג). כתב דמהאי טעמא לא החמירו חכמים לאסור ספק ממזר, אף דהחמירו בכל ספק השקול, מפני שהתורה התירתו בפירוש. ובכסף משנה (פ"ג ממלכים ה"ז) כתב כן לבאר הא דלא גזרו לעיל (יט). על מלכי דוד משום מעשה דינאי, דהואיל והתורה כתבה בהם בפירוש "דינו לבוקר משפט" לא החמירו בהם.

דכל כמה שמשדין אותו יותר הוי מצוה מן המובחר, איכא למיחש שיעכבוהו על העץ ויבואו לידי שכחה.

יב) רש"י ד"ה כי קבור, מרבייא משמע ליה. הקשה **רבנו פרץ**, הא לקמן ילפינן מהאי ריבייא דאסור להלין את מתו. ועל כן פירש, וכן פירש **היד רמה** (**לעיל** מה: ד"ה ומקשינן), דלמדו לקבורת העץ מסמיכות המקראות "העץ" ו"כי קבור". **והערוך לנר** ישב דברי רש"י, דאיכא תרי ריבויין, דהוי מצי למיכתב "קבר תקבור", או "קבור קבור", או "תקבור תקבור", וכתב "קבור תקברנו". אמנם **הרמב"ם** (פט"ו מסנהדרין ה"ט) יהיב טעמא, כדי שלא יאמרו שזה העץ שנתלה עליו פלוני או האבן שנסקל בה. ועיין **באור שמח** (שם).

יג) גמ', משל למה הדבר דומה לשני אחין תאומין וכו'. כתב **רבינו יונה**, דאיכא לפרש דיהיב טעמא אחרינא למתניתין. ואלכא דרבי אליעזר דאית ליה **לעיל** (מה:): דכל הנסקלין נתלין, דלדידיה ליכא למימר טעמא דמתני'. אמנם, דחה להאי פירוש משום דליכא למימר טעמא דמתניתין אליבא דרבי אליעזר. **והיד רמה** כתב, דעיקר הא מילתא, משום דכתיב "נעשה אדם בצלמנו", והיא צורת הדעת, ואין הקב"ה רוצה לבזות דבר שנברא בצלמו. **והבניהו בן יהוידע** פירש, דהאדם יש בו נשמה שנקראת "צלם אלקים" שיש בה רמ"ח אברים ושס"ה גידים רוחנים, והגוף יש בו רמ"ח אברים ושס"ה גידים גשמיים מכוונים זה כנגד זה, והרי הם נקראים שני אחים תאומים, ואהא אמר, "בצלם אלקים", שהיא הנשמה, ברא את האדם שהוא הגוף, וכאן לצלם הנשמה קרא בשם "שר" או "מלך", ולגוף קרא בשם "ליסטיס".

יד) גמ', מניין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה וכו'. כתב **הרש"ש**, דהלנה היא בעמוד השחר בכקדשים ובשכיר, ואינו עובר בלא תעשה דלא תלין עד שיעבור עליו כל הלילה. אבל מכל מקום בעשה ד"כי קבור תקברנו ביום ההוא", דהוא עשה בפני עצמו כמו שחשבה **הרמב"ם** (בסה"מ מ"ע רל"א) עובר בשקיעת החמה.

טו) גמ', אי נמי לאפוקי מיורשים. הקשה **בחדושי הר"ן**, דאי משום יקרא דחיי נמי הוה לן לאפוקי מיורשים משום פגם משפחה כדאמרינן **בבבא בתרא** (ק:): גבי מוכר מקום קברו ומקום הספדו. ותירץ, שאין פגם משפחה אלא במקום הספד שהוא דבר של קביעות. עוד תירץ, שמה שאמרו לאפוקי מיורשים, היינו אם בית דין נוקקין לכופן בזמן שהן וכל בני המשפחה מתפייסין בדבר, דודאי שאין בית דין נוקקין להם בכהאי גוונא אלא כשהוא משום יקרא דשכבא. והוכיח כן דאמרינן **בכתובות** (מו:): דאפילו עני שבישראל לא יפחתו לה משני חלילין ומקוננות, דאף שהבעל יורש הוא, אפילו לא ירצה להספידה ראוי הוא לחוש למשפחת אשתו, ואם אתה אומר שאין בני המשפחה כופין את היורשים אלא כשהוא משום יקרא דשכבא, היה להם לפשוט הבעיא מאותה משנה.

טז) גמ', רמז לקבורה מן התורה. בסמוך דילפינן מקבור תקברנו. כתב **התורת חיים**, דלהאי לישנא יליף לקבורה בשאר מתים מהא דקפיד רחמנא אכפרה או אביוני דנסקל, כל שכן דקפיד על שאר מתים. וללישנא קמא דבעי לקרא, משום דדוקא בנסקל קפיד קרא, משום "קללת אלוקים תלוי".

יז) גמ', לא בעינא דליקבורה לההוא גברא. הקשה **בחדושי הר"ן**, אמאי לא אמרינן נפקא מינה כדלעיל לאפוקי מיורשים. ותירץ, דהכא גבי קבורה, אף אם משום ביוני מפקינן מיורשים, כיון שיש אף ביוני המת. **ובשיעורי רבי דוד פוברסקי** תירץ, דלדברי התוס' ד"ה קבורה שאין ביוני למת אם אינו מונח על המיטה בכבוד, וביוני היינו למשפחה, יש לפרש דכתיב **הרמב"ן** (תורת האדם ענין הקבורה ד"ה איבעיא והביאו הכסף משנה פי"ב מאבל ה"א) דאיכא ביוני לכל החיים.

יח) גמ', הספידא יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבי וכו' שרה גופה נחא לה דמייקר בה אברהם. ביאר **בחדושי הר"ן** בשם **רבינו דוד**, דלהאי גיסא דיקרא

ו) מתני', מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם. כתב **המהרש"א** (חידושי אגדות), דהוא למאן דאמר **לעיל** (מה:): דאין נתלה אלא המגדף. אבל למאן דאמר דכל הנסקלין נתלין, איכא לפרושי כרבי מאיר **לקמן** (עמוד ב') דמשלו משל לב' אחין תאומין ויאמרו המלך תלוי.

ז) מתני', קלני מראשי. פירש **רש"י בדה"ה קלני**, שהאדם העיף ויגע אומר ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי. **וברבנו פרץ** פירש, ש"קלני מראשי" היינו מתפילין שבראש, דכתיב בהו "מי כעמך ישראל". ו"קלני מזרועי" היינו מתפילין שברוע, שנאמר בהם "את ה' האמרת היום וה' האמירך היום". ועיין באות הבאה.

ח) מתני', שם. המהרש"א (חידושי אגדות) הביא, **דרש"י בחגיגה** (דף טו:): **ד"ה קלני מזרועי**, הוסיף לפרש, כבד אני מזרועי שיצרתי זה שמת בעונו. ולפי זה הקשה, מאי קאמר קל וחומר על דמן של צדיקים, שהרי זה אינו מת בעונו. וציין לפירוש **הרמב"ם** בפירוש המשניות דפירש, דמנהג בני אדם לומר כשהוא רוצה לענות אדם אחר, ומצטער בצערו, אין הנאה בזה המעשה ולא בהנחתו, וכך היו אומרים בימי רבי מאיר "קלני מראשי קלני מזרועי", כך אמר הכתוב שבמיתת זה החוטא יש חורבן המציאות, ולהניח אותו בחיים אין טוב, ואם נאמר כן אמחוייב מיתה, כל שכן מי שנהרג נקי. והמהרש"א ביאר, דכשאדם מצטער מניח **זרועו** על **ראשו** והם ב' מקומות של הנחת תפילין והיינו קללת אלהים תלוי. וכביאור רבינו פרץ המובא באות הקודמת. **והתורה חיים** הוסיף לבאר, דגם הוא יתברך מניח תפילין כדאיתא במסכת **ברכות** (ו:). מניין שהקדוש ברוך הוא מניח תפילין, שנאמר "נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו", וכשם שאנחנו מניחין תפילין נגד הלב ומוח כדי שנוכור תמיד באהבתו וייחודו, כך גם הוא יתברך כביכול מניח תפילין באלו מקומות שיוכור תמיד באהבתינו, ושנאנחנו עמו עם אחד. ולכך קאמר הכא דבזמן שאין ישראל או אדם יחידי עושין רצונו של מקום, כביכול מכבידין ומתישין כח של מעלה, כאילו אינו יכול להטיב עמהן, כדכתיב "צור ילך תשי" כשבא להטיב עמכם אתם מכעיסין לפניו וכו', לכך השכינה קובלת ואומרת "קלני מראשי קלני מזרועי", כלומר מקום הנחת תפילין אשר בהן מזכירין לטובה כשעושין רצונו, כי אז מוסיפין למעלה כדכתיב ועתה יגדל נא כח עתה שאין עושין רצונו כביכול כאלו ראשו וזרועו כבדין עליו מלהטיב עמהן.

ט) מתני', הלינוהו לכבודו וכו'. כתב **היד רמה**, דמה דמחלקים באיסור תורה בין לכבודו לשאינו לכבודו, הווח כדאמרינן **לקמן** (מו:), דהכי אמר רחמנא, דומיא דתלוי דאית ביה ביוני.

י) מתני', הלינו לכבודו אינו עובר עליו. כתב **האור שמח** (פט"ו מסנהדרין ה"ח), דמשמע דמיעבר הוא דלא עבר, הא איסורא איכא, כמו דדייק הגמרא **בחולין** (קט:), אף על גב דלכבודו מותר לכתחילה. משום דכוונת המשנה, דכיון דהלינו אותו לכבודו, תו ליכא לאו בל תלין גם על לילה השניה, וכדאמרו גבי פעולת שכיר, דאינו עובר עליו אלא בוקר ראשון בלבד, כן הכא אינו עובר רק משום "לא תטמא את אדמתך", ואף על גב דהתם נפקא לן מ"עד בוקר", שאני התם דלא נזכר יום הפעולה, אבל כאן כתיב "והומת וכו' קבור תקברנו ביום ההוא" פירוש, ביום המיתה, לכן לא תלין לילה ראשונה דוקא, אבל כיון שעבר לילה ראשונה אף דהלינוהו כדון, תו ליכא ללא תעשה דלא תלין, רק איסורא לבד, וכן בשכיר לילה כתיב "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש", ולא צריך קרא, דאינו עובר רק יום ראשון לבד.

דף מו ע"ב

יא) גמ', משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה. פירש **התורת חיים**, דאי הוה אמרינן דתליה היא כדי להמיתו, לא חיישינן לשכחה כיון דאין מצוה להשהותו. אבל אחר דתליה נאמר להשהותו, ומצוה אחריתי היא, נמצא

כבודן כדי לא להענש.

כא) בא"ד, שאני מלך דאיכא בזיון טפי וכו'. הקשה המהרש"א (בחידושי אגדות) אם כן מאי מיייתנין ראייה מהא דצדקיהו, הא מלך הוה, ובהא ודאי איכא יקרא דשכבי. והערוך לנר תירץ, דאחר שגלה צדקיהו לבבל כבר לא היה מלך, ובשעת מיתתו היה לו דין הדיוט.

כב) גמ', למאי נפקא מינה דאמר לא תספרוה להווא גברא. פירש רש"י ד"ה אי נמי לאפוקי מיורשין, דאי יקרא דשכבי לא צייתנין ליה וכפינן להו. פירש היר רמה, דאיירי בגוונא שהניח להם אביהם ממון, ואי יקרא דשכבי מפקינן מינייהו בעל כרחיהו, ואי יקרא דחיי הוא לא מפקינן. ואית דמפרשי שלא הניח להם, ואי אמרת יקרא דשכבי הוא לא מפקינן מינייהו מממונא דשכבא, אלא אי אמרת יקרא דחיי הוא הא קאמרי לא בעינן יקרא ולא מפקינן מינייהו, מאי. וכתב הערוך לנר, דלפי זה הוי מצי נמי למימר נפקא מינה לגר, אי צריך הספד או לא.

כג) גמ', תא שמע בשלום תמות וכו'. ביאר בשו"ת מהר"י לבית לוי (כלל ה', סימן מ"ט), דאף דכבר תירצו דניחא לצדיקא דמיקרא בהו אינשי, כאן קושיית הגמ' אהא דנקט "והוי אדון יספדו לך", דמשמע דאיכא נפקא מינא למת בלשון ההספד שיהיה בלשון חשיבות.

דחיי הוא, אין המת מתבזה ולא נכבד בין כשמספידין אותו בין שאין מספידין אותו. והא דאמרינן דניחא לצדיקא דמיקרי בהו אינשי, ביאר הר"ן, שזכות הוא למת, לומר שכדאי הוא שיתכבדו בו בני אדם, אף כשהמספידים רשעים. ועיין לקמן מז. אות ג' בשם רבינו יונה.

יט) רש"י בד"ה משהו לה לשרה, עד שבא אברהם מבית עקידת יצחק, מדכתיב ויבא אברהם מכלל דההיא שעתא כו'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דאם לא היו משהין את שרה עד שבא אברהם, אלא שבא מיד אחר מיתתה, לא הוה ליה להזכיר כלל שבא אברהם ממקום אחר. ועוד, דלא הוה ליה למיכתב "ויבא אברהם לספוד גו'", דמשמע דביאתו היה על דעת זה, אלא דהוי ליה למכתב, שאברהם בכה וספד על שרה וגו', אלא שהוצרך ביאתו להזכיר שהיו משהין אותה עד ביאתו כדי להספידה. ואין לומר שהיו משהין משום דלא היה לה מקום לקבורה כמשמעות הכתובים שהוצרך אברהם להשתדל עבור מקום קבר, דאם כן לא הוי ליה להזכיר ביאת אברהם גבי הספד ובכיה, אלא גבי קבורה, בלשון "ויבא אברהם לקבור את שרה".

כ) תוס' ד"ה הספידא, בתוה"ד, ויש לומר דיראים היו לסופדו. הקשה החמרא וחיי, אם כן אמאי ישראל גופיהו נענשו ברעב, דודאי מחלו על

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היוממי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היוממי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנוד עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"כ בפט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>